

WHERE DO WE GO
FROM HERE

ΑΠΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΗΣΙΜΟ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ.
ΣΕ ΠΡΩΤΟ ΠΛΑΝΟ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΑΒΒΑ
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗ, ΚΛΑΔΕΥΤΗΣ.

ΦΩΤΟ: ΠΟΛΥΣ ΠΕΣΙΚΙΑΣ

Η προσωπική συλλογή του Νίκου Παττίχη και του Φίληλεύθερου αποτελεί μια από τις πιο αναπροσωπευτικές και ολοκληρωμένες καταγραφές της ιστορίας της σύγχρονης κυπριακής τέχνης, χωρίς συνάμα να αυτοπεριορίζεται γεωγραφικά. Η συλλογή έχει μια μοναδική αξία για τον τόπο και τον πολιτισμό μας και φανεώνει το μέγεθος της συμβολής ενός ιδιώτη στη συλλογική προσπάθεια αναβάθμισης της ποιότητας, που πρέπει να διακρίνει την προσήλωσή μας στην τέχνη.

Το Συγκρότημα της Τράπεζας Κύπρου συνειδητά και διαχρονικά αποτελεί ένα θεσμικό αρωγό στήριξης κάθε πολιτιστικής έκφρασης. Ως εκτιμητές κάθε ανάλογης, ευγενικής φιλοδοξίας, δεν θα μπορούσαμε παρά να σταθούμε δίπλα στον Νίκο Παττίχη και τον Φίληλεύθερο στη σημαντική απόφασή τους να μοιραστούν με το ευρύ κοινό του πλούτου της συλλογής τους.

ΑΝΤΡΕΑΣ ΗΠΙΔΩΗΣ/ΑΝΩΤΑΤΟΣ ΕΚΤΕΠΕΣΤΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΟΣ ΤΡΑΠΕΖΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΕΙΝΑΙ ΧΟΡΗΓΟΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Τράπεζα Κύπρου

ΣΚΕΨΟΥ
ΕΛΕΥΘΕΡΑ
ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

ΦΩΤΟ: ΠΟΛΥΣ ΠΕΣΛΙΚΑΣ

editorial

με την Ελένη Ξένου

Η πρώτη φορά που μου ανατέθηκε να πάρω συνέντευξη από γνωστό Κύπριο καλλιτέχνη ήταν πολλά χρόνια πριν. Ήμουν –θυμάμαι– ενθουσιασμένη, αμήχανη, έκανα πρόβες τις ερωτήσεις, είχα τεράστιο άγχος. Γιατί πάντοτε αισθανόμουν ένα δέος απέναντι στο ταλέντο. Και πάντοτε είχα την περιέργεια να κρυφοκοιτάξω στον κόσμο των καλλιτεχνών. Στο σπίτι που μεγάλωσα η τέχνη ήταν κάτι περισσότερο από παρούσα. Ο πατέρας μου –μανιακός με την τέχνη– στην προσπάθειά του να με μυήσει, μου κάρισε πολύ νωρίς μια σειρά από βιβλία για το πώς μπορεί κανείς να διακρίνει ένα μεγάλο έργο τέχνης. Τότε βέβαια βαριόμουνα αφόρητα να τα διαβάσω, τώρα μετανιώνω που ποτέ δεν το έκανα. Μου εξηγούσε επίσης γιατί ο πίνακας του Στας, του Σφήκα, του Βότση ή του Σκοτεινού, που κρέμονταν στο σαλόνι μας ήταν σπουδαίοι. Μου περιέγραφε τη γειτονιά του Διαμαντή στη Λάπηθο και την πρώτη φορά που τον είχα γνωρίσει. Μου ‘λεγε κι άλλες ιστορίες τροφοδοτώντας ακόμα περισσότερο την περιέργειά μου για το τι σημαίνει ταλέντο και ποια είναι η ουσία της τέχνης.

Στην πρώτη εκείνη συνέντευξη λοιπόν, κατέφθασα με δεκάδες απο-

ρίες. Φεύγοντας, ωστόσο, αισθάνθηκα περίεργα στη διαπίστωση πως το μόνο που κατάφερα να κρατήσω σαν κύριο στοιχείο της συνομιλίας μου με εκείνο τον γνωστό καλλιτέχνη, ήταν η πίκρα του. Η πίκρα του απέναντι σε ένα κράτος που δεν βοηθά και δεν υποστηρίζει τον πολιτισμό του παρέκτοντας κίνητρα και εφόδια στους καλλιτέχνες του. Σε ένα κράτος που δεν φροντίζει να υποστηρίξει την τέχνη υπογραμμίζοντας έτσι τη σημαντικότητα και την αναγκαιότητά της. Τότε μου έκανε εντύπωση αυτή η διαπίστωση, τώρα όταν τη θυμάμαι μου προκαλεί θλίψη. Γιατί στα δεκαπέντε χρόνια που εργάζομαι σαν δημοσιογράφος, άκουσα αυτή τη φράση εκατοντάδες φορές. Από αναγνωρισμένους καλλιτέχνες αλλά και από νεαρά ταλέντα που προσπαθούσαν να βρουν το δρόμο τους. Από κριτικούς τέχνης, από δημοσιογράφους, από ανθρώπους που ασχολήθηκαν και ασχολούνται χρόνια με τον πολιτισμό. Την άκουσα εκατοντάδες φορές κυρίως, ωστόσο, ποτέ να ακούσω ένα ικανοποιητικό επίκεντρο από το στόμα των κρατικών φορέων που να απαντά σε αυτό το «κατηγορύ». Δεν κατάφερα, λοιπόν, ποτέ να καταλάβω γιατί ο πολιτισμός ήταν και παραμένει δευτερεύουσας σημασίας στην αντίληψη των κυβερνήτων μας. Το μόνο που κατάφερα, στα χρόνια, ήταν να πειστώ πανηγυρικά πως οι καλλιτέχνες μας είχαν απόλυτο δίκαιο να αισθάνονται πίκρα και θυμό.

«Where do we go from here?» Το ερώτημα, λοιπόν, που τίθεται με αφορμή την έκθεση με έργα από τη συλλογή του Νίκου Παττίκη, δεν γεννήθηκε απλά και μόνο για να χαρακτηρίσει αυτό το συγκεκριμένο πολιτιστικό γεγονός. Γεννήθηκε κυρίως για να προβληματίσει. Πού πάει η τέχνη στην Κύπρο σήμερα; Όταν κανείς μέχρι τώρα δεν έχει αναλάβει τη δέσμευση να θέσει τον πολιτισμό ως προτεραιότητα αυτού του κράτους ποιο μπορεί να είναι το μέλλον της τέχνης και ποιο το μέλλον των ταλέντων σ’ αυτό τον τόπο. Προσωπικά εύχομαι αυτό που στα χρόνια καταχώρησα σαν βεβαιότητα – μέσα από τις επαφές μου με τους καλλιτέχνες και τους ανθρώπους της τέχνης – ότι δηλαδή ο πολιτισμός παραμένει δευτερεύουσας σημασίας, να ανατραπεί. Και να υπάρξει μια ειλικρινής απάντηση-δέσμευση στο ερώτημα Where do we go from here?

ΦΩΤΟ: ΠΟΛΥΣ ΠΕΣΛΙΚΑΣ / ΣΩΦΡΑΤΗΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

ΝΙΚΟΣ ΧΡ. ΠΑΤΤΙΧΗΣ

Ο Θάνατος του Σαρδανάπαλου

Ο Νίκος Χρ. Παττίχης μιλά για πρώτη φορά. Σε μια συνέντευξη στην οποία ο ίδιος έχει θέσει το βασικό ερώτημα. Where Do We Go From Here?

| ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΞΕΝΟΥ / ΦΩΤΟ: ΜΑΡΙΝΑ ΣΙΑΚΟΛΑ

Οταν αυθόρμητα είχα την ιδέα γι’ αυτή τη συνέντευξη, ήμουν ανυποψίαστη πως τελικά θα αισθανόμουνα αμήχανα στην πραγματοποίησή της. Γιατί είναι αλλιώς όταν το μαγνητόφωνο το τοποθετείς απέναντι σε ένα φίλο, με τον οποίο έχεις ζήσει πολλά στα χρόνια. Θυμάμαι πως μια ζωή τον πείραζα, πως θα ‘βρισκα τον τρόπο να τον πείσω για να μου δώσει μια συνέντευξη. Εκείνος, βέβαια, κάθε φορά με δίσταυεζε, παραμένοντας πιστός στην άρνησή του να δίνει συνεντεύξεις, όχι από βεντετισμό, αλλά γιατί αυτός είναι ο χαρακτήρας του, εσωστρεφής και χαμηλών τόνων. Όταν μου ανακοίνωσε – με τον ενθουσιασμό ενός μικρού παιδιού – πως πρόκειται να εκθέσει έργα τέχνης της συλλογής του, τότε ήμουν οίγουρη πως δεν θα έβρισκα ποτέ καλύτερη αφορμή για να επαναφέρω το αίτημά μου. «Πότε να ‘ρθω στο σπίτι σου, λοιπόν, για συνέντευξη;», ήταν η άμεση αντιδρασή μου. Και ήξερα πως δεν είχε περιθώριο να αρνηθεί. Γιατί άγγιζε την ευαισθητή του χορδή. Το πάθος του για την τέχνη.

Φλωρεντία χρόνια πριν. Τον περιμέναμε στον σταθμό του τρένου. Εκείνος περνούσε τις διακοπές του στη Ρώμη. Εγώ με μια κολλητή μας μετρούσαμε ήδη την τέταρτη μέρα στη Φλωρεντία. Τηλεφωνηθήκαμε, «έλα να μας βρεις», «έρχομαι με το πρωινό τρένο» και έτσι κλείσαμε ραντεβού. Κατέφθασε ενθουσιασμένος, με ένα πρόγραμμα έτοιμο στην ατζέντα του, μιλούσε γρήγορα, εμείς δεν είχαμε καταφέρει να ανοίξουμε καλά – καλά τα βλέφαρά μας, δεν προλαβαίναμε τις παραγράφους του, προσπαθήσαμε να τον παρασύρουμε – θυμάμαι – σε μια καφετερία για να αράξουμε κοντά στις γέφυρες και να κοιτάμε τους περαστικούς. Αυτά τα πλάνα όμως δεν ήταν ποτέ για τον Νίκο. «Τρελαθήκατε;», μας είπε οχεδόν θυμωμένα. «Θα πάμε στα μουσεία και στις γκαλερί και ύστερα θα καταλήξουμε σε εκείνο το μικρό δρομάκι με τις αντικέρι. Δεν πρόκειται να χάσουμε τη μέρα μας με καφέδες». Και ήταν καταγορηματικός. Εμείς για μέρες περνούσαμε έξω από την Uffizi και κάθε φορά αναβάλλαμε την επίσκεψή μας καθώς βρισκόμασταν αντιμετώπιες με μια τεράστια ουρά από Γαλλομένους τουρίστες. Δεν βαριόσαι, λέγαμε η μια στην άλλη και περνούσαν οι μέρες. Ο Νίκος, όμως, ποτέ δεν βαριόταν, όταν επρόκειτο για μουσεία, γκαλερί, καλλιτέχνες και στιδιόποτε είχε να κάνει με την κουλτούρα και τον πολιτισμό. Έτσι ήταν πάντα. Γυρνούσε τον κόσμο και κάθε φορά που επέστρεφε από τα ταξίδια του, με φώναζε στο γραφείο του για να μου πει τα νέα. Και τα νέα ήταν βέβαια, οι υπέροχες εκθέσεις που είδε, εγώ άκουγα ονόματα που δεν ήξερα, χάζευα καταλόγους με έργα τέχνης που δεν είχα ξαναδεί και ύστερα μου εξιστορούσε τις παραστάσεις που είχε παρακολουθήσει στα θέατρα και στις όπερες. Μου τις περιέγραφε με κάθε λεπτομέρεια και κάθε φορά με τον ίδιο ενθουσιασμό. Έφερνε πίσω μαζί του πολυτελείς εκδόσεις τέχνης που τις τοποθετούσε στη μεγάλη βιβλιοθήκη του και τις θεωρούσε – και είναι – πολύτιμες. Δεν τον είχα ποτέ ρωτήσει τι τον έκανε να έχει τόσο πάθος με την τέχνη. Μάλλον γιατί το θεωρούσα δεδομένο, λόγω των αρχιτεκτονικών του σπουδών και της διάθεσής του να ψάχνει στιδιόποτε είχε να κάνει με την αισθητική. Μου άρσε που διάθετε αυτό το υπόβαθρο. Το έβρισκα σπάνιο για έναν εκδότη αλλά και πολύτιμο σε ένα φίλο.

Στην πρώτη του μετακόμιση, σε ένα διώροφο διαμέρισμα εκεί κάπου κοντά στη Σκολή Τυφλών, τον θυμάμαι να σημειώνει σε ένα κομμάτι χαρτί για μέρες που θα τοποθετούσε τα έργα τέχνης της τότε συλλογής του. Έοθνε και έγραφε συνέχεια, άλλαζε τις θέσεις τους, όπως, υποθέτω, κάνει ένας επιμελητής σε μια καινούρια γκαλερί. Όταν μια το σπίτι ήταν τελειωμένο, η πρώτη ξενάγηση δεν είχε να κάνει ούτε με τα δωμάτια, ούτε με τα έπιπλα, αλλά με τους πίνακες, το πού είχε βάλει τον καθέναν και ποιοι αποτελούσαν τα καινούρια του αποκτήματα. Με ένα παρόμοιο κομμάτι χαρτί τον έβρισκα συχνά και τους τελευταίους μήνες. Να οθάνει και να γράφει στο γραφείο του. Να τραβάει γραμμές και να σημειώνει ονόματα και θέσεις. Για την έκθεση που του προτάθηκε από το Δημοτικό Κέντρο Τεχνών, με έργα τέχνης της συλλογής του, της ιδιωτικής αλλά και του Φιλελευθέρου. Δύσκολα μπορούσε κάποιο άλλο θέμα να του αποσπάσει την προσοχή. Μου έδειχνε φωτογραφίες από έργα, τα οποία σκόπευε να αγοράσει για να εμπλουτίσει την έκθεση. Μου ζητούσε τηλέφωνα Κύπριων νεαρών καλλιτεχνών για να κλείσει ραντεβού μαζί τους και να τους ρωτήσει κατά πόσο θα τους ενδιέφερε η ανάθεση να φτιάξουν κάτι καινούριο. Κι αυτό κράτησε μήνες. Ξαφνικά συνειδητοποιήσα ότι αυτή η ιστορία δεν περιοριζόταν απλά στην πραγματοποίηση μιας έκθεσης. Η κινητοποίηση των καλλιτεχνών, η συζήτηση γύρω από τα έργα που θα γίνονταν αλλά και τα ήδη υπάρχοντα, άρχισε να δημιουργεί μια ατμόσφαιρα που ξεπερνούσε τις ανάγκες ενός συλλέκτη και επεκτείνετο στις ανάγκες της τέχνης σήμερα στην Κύπρο. Έτσι όταν με ρώτησε κατά πόσο ο τίτλος της έκθεσής του «Where Do We Go From Here?» ήταν εύστοχος, τότε ήμουνα οίγουρη πως η συνέντευξη είχε ήδη βρει το βασικό της ερώτημα...

«Το κράτος αρκείται σε κινήσεις για το θεαθήναι ή σε προεκλογικές υποσχέσεις για βαρύγδουπα και μεγαλόπνοα σχέδια, που ικανοποιούν βασικά τη φιλοδοξία μερικών ανθρώπων, αρχόντων με ημερομηνία λήξης, οι οποίοι θα δουν το όνομά τους γραμμένο σε μια χρυσή πλακέτα. Ακόμα συζητούν αν θα γίνει μουσείο σύγχρονης τέχνης ή ένα σύγχρονο αρχαιολογικό μουσείο. Απαράδεκτο!».

- **Δεν είναι παράξενο που ποτέ, μέχρι τώρα, δεν σε ρώτησα πώς γεννήθηκε αυτό το πάθος σου για την τέχνη;** (γέλια)...Να υποθέσω ότι αυτό είναι το πρώτο σου ερώτημα; -**Έτσι ακριβώς...** Η επαφή μου με την τέχνη έγινε όταν ήμουν πολύ μικρός. Ο παππούς μου, Στέλιος Κοντόπουλος, είχε μανία με τα αρχαία. Θυμάμαι πως με πήγαινε μαζί του σε παλαιοπωλεία κι εγώ εκεί μέσα έκανα τις εξερευνήσεις μου. Εντυπωσιάζομουν τόσο πολύ, που έλεγα, πως όταν μεγαλώσω, θέλω να γίνω αρχαιολόγος.

- **Δεν διερωτήθηκες ποτέ τι ήταν αυτό που σου κινούσε το ενδιαφέρον; Είναι παράξενο για ένα τόσο μικρό παιδί να εντυπωσιάζεται από τα αρχαία.** Τους είχε να κάνει και με το γεγονός ότι κι εγώ είχα ένα ταλέντο στην τέχνη. Απλοδθ ζωγράφιζα από μωρό. Το παιρικό μου ήταν γεμάτο για χρόνια από τους βλακώδεις (γέλια) πίνακες που έκανα. Στο σχολείο δεν υπήρχε περίπτωση να μην έχω ανάμιξη σε στιδιόποτε καλλιτεχνικό. Έφτιαχνα κοστούμια για τις παραστάσεις, έκανα σκηνικά, αφίσες, προγράμματα, έγραφα θεατρικά και παράλλασσα γνωστά τραγούδια με σαπρικό τρόπο. Ο Λαζόπουλος στο Τσαντρί του μιμείται εμένα (γέλια και οι δυο). Και διάβαζα πάρα πολλά βιβλία τέχνης. Είχα μανία με τα βιβλία γενικών.

- **Από τότε, λοιπόν, είχες αυτή τη μανία.** Ναι, βέβαια. Λάτρευα μάλιστα τις βιογραφίες των καλλιτεχνών. Πρέπει να ήμουν γύρω στα δώδεκα όταν διάβασα τη βιογραφία του Βαν Γκογκ.

- **Αυτό πρώτη φορά μου το αποκαλύπτεις...** Επειδή με ενδιέφερε η τέχνη, ήταν φυσικό επακόλουθο να θέλω να μαθαίνω και για τη ζωή των καλλιτεχνών. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν διαχωρίζεται ο καλλιτέχνης από το έργο του. Υπήρξαν πολλοί διάσημοι καλλιτέχνες οκατοχαρακτήρες και καθίκια αλλά τα έργα τους είναι εξαιρετα. Αυτή ακριβώς η αντίφαση με συνάρπαζε, όπως με συνάρπαζαν πάρα πολύ τα πάθη, οι ακραίες καταστάσεις, σε βαθμό που είχα από πολύ νωρίς και για πολλά χρόνια την πεποίθηση πως το πάθος, το δόσανο, η ταλαιπωρία, είναι απόλυτα συνυφασμένα με τη δημιουργία.

- **Απλοδθ ήξερες τη ζωή του Βαν Γκογκ πριν ακόμα δεις δικό του έργο τέχνης σε κάποιο μουσείο;** Αιώνες πριν. Σου λέω, είχα μανία με τα βιβλία. Θυμάμαι πως πήγαινα στη Δημοτική Βιβλιοθήκη και δανειζόμουν όποια ωραία έκδοση τέχνης έβρισκα τότε, του Μικελάντζελο, του Ρέμπραντ...

- **Ήταν κάτι σαν τα δικά σου παραμύθια;** Κάπως έτσι. Επίσης θυμάμαι πολύ χαρακτηρισικά πως από πολύ μικρός βοηθούσα τον οικογενειακό μας φίλο ανικέρ Τίμη Κουνδινάρη να στήνει τις εκθέσεις του με τα υπέροχα έπιπλα κι αντικείμενα, πράγμα που κλόω μέχρι σήμερα. Λατρεύω αυτή τη διαδικασία.

- **Όλα αυτά, υποθέτω, σου δημιουργούσαν έναν παράλληλο κόσμο με εκείνον που ζούσες;** Αν με ρωτούσες ποιο ήταν το πιο έντονο χαρακτηριστικό μου σαν παιδί, θα σου απαντούσα, η αχαλίνωτη φαντασία. Ναι, υπήρχε αυτός ο παράλληλος κόσμος ο οποίος δεν εξαντλείτο μόνο στις βιογραφίες των καλλιτεχνών, θυμάμαι διάβαζα Βερν και Λούις Κάρολ κι ύστερα όλους τους κλασικούς που γνώριζα τότε: Ντίκενς, Ουγκό, Τουείν, που επίσης έπλαθαν υπέροχους κόσμους στο μυαλό μου. Κάποια στιγμή μάλιστα είχα περάσει και μια άλλη φάση. Ήμουν υστερικός με την αιγυπτιολογία. Ήθελα να γίνω αιγυπτιολόγος, το πιστεύεις; Μέχρι πρόσφατα! (γέλια)

- **Αρχαιολόγος, αιγυπτιολόγος (γέλια), πώς καταλήξαμε στον αρχιτέκτονα τελικά;** Είμαι απόλυτα αλληλένδετοι. Γιατί είναι αυτή ακριβώς η ροπή μου προς τις καλές τέχνες που με έκανε να επιλέξω την αρχιτεκτονική. Οι γονείς μου ήταν χωρισμένοι, δεν υπήρχε τότε, όπως ξέρεις, η προοπτική να αναμικθώ με την εφημερίδα. Και η αρχιτεκτονική εκείνα τα χρόνια ήταν το μόνο καλλιτεχνικό επάγγελμα που ήταν και... κοινωνικά αποδεκτό ως «σοβαρό» και προσοδοφόρο.

- **Κι ύστερα πηγαίνοντας πια στη Γερμανία, στο Μόναχο, για να σπουδάσεις αρχιτεκτονικά, υποθέτω ότι αυτό το πάθος σου για την τέχνη ενδυναμώθηκε;** Εκεί άνοιξαν ακόμη περισσότερο οι ορίζοντές μου. Οι Γερμανοί είναι πολύ αυστηροί, πρέπει να ξέρεις τα πάντα για να σου επιτρέψουν να ξεχωρίσεις κι εγώ τότε ήθελα να είμαι μέσα στους πρώτους – μη γελάς, είχα ανέκαθεν και αυτή τη μανία – γι’ αυτό και προσπαθούσα να ενημερώνομαι και να διαβάζω. Από τότε ξεκίνησαν και τα ταξίδια μου. Φοιτητικά στην αρχή ταξίδια που γίνονταν με κύριο στόχο την κουλτούρα, είτε αυτά ήταν θέατρο ή όπερες ή μουσικές ή κινηματογράφος. Και βιβλιοπωλεία! (με έμφαση)

- **Η τέχνη ήταν τελικά που καθόρισε τον τρόπο σκέψης σου;** Αναμφισβήτητα. Πιστεύω ότι η κουλτούρα και ο πολιτισμός είναι που εξευγενίζουν τον άνθρωπο. Και συμβάλλουν καθοριστικά στην ανέλιξή του. Είμαι οίγουρος πως αν δεν ήμουν αρχιτέκτονας και αν δεν αγαπούσα την τέχνη, ίσως να μη λειτουργούσα με τον ίδιο τρόπο στη δουλειά μου σαν εκδότης.

- **Πώς θα λειτουργούσες νομίζεις;** Θα ήταν όλα πολύ πιο στεγνά, γεωμένα και ανιαρά. Δεν θα είχα σαν αίτημα και σαν προτεραιότητα μου την αισθητική. Η ενσκόληση με την τέχνη ανεβάζει τον πήχη των αισθητικών σου απαιτήσεων κι αυτό αφορά οποιαδήποτε δραστηριότητα σου. Και δεν αρκείσαι μόνο στο περιτύλιγμα. Σε ενδιαφέρει η ουσία. Γιατί αισθητικά δεν είναι μόνο η εικόνα, είναι και η γλώσσα, είναι και η γραφή, είναι τα πάντα. Όταν ζητούμενό σου είναι, λοιπόν, η αισθητική, τότε δεν μπορείς να περιοριστείς στους επιχειρηματικούς κανόνες. Γι’ αυτό και εδώ, στη δουλειά μας, όπως το

zeis κι εσύ, χρόνια τώρα, δεν μας ενδιαφέρει απλά και μόνο να κερδίσουμε περισσότερα χρήματα. Μας ενδιαφέρει να ανεβάσουμε τον πήχη της ποιότητας. Να υπενθυμίσουμε τη σημασία της αισθητικής.

- **Είχες πάντα στο πίσω μέρος του μυαλού σου ότι θέλεις να γίνεις συλλέκτης;** Μα δεν θεωρώ καταρχήν τον εαυτό μου συλλέκτη με την αυστηρή έννοια του όρου.

- **Τι εννοείς;** Εννοώ πως το κριτήριο μου όταν αγοράζω ένα έργο, δεν είναι ούτε η συλλεκτική του αξία ούτε και η θέση του στο χρηματοπίριο της τέχνης. Ούτε και ήταν ποτέ αυτή η ανάγκη μου.

- **Ποιο είναι το κριτήριό σου;** Αυτό που ανέκαθεν ήταν. Ο κεραυνοβόλος έρωτας.

- **Μ’ αρέσει που χρησιμοποιείς τη λέξη «έρωτας».** Όταν μπαίνω σε μια γκαλερί, ξέρω αμέσως ποιο έργο θα αγοράσω. Είναι εκείνο που θα έχω ερωτευτεί για με την πρώτη ματιά. Και αρρωσταίνω αν το χάσω (γέλια). Γι’ αυτό πάω πάντα την προηγούμενη των εγκαίνιων.

- **Και ισχύει και εδώ ό,τι ισχύει και στον έρωτα; Μήπως τα «αντικείμενα του πόθου σου» έχουν κοινά χαρακτηριστικά;** Πάντα με ενδιέφεραν τα ανθρωποκεντρικά έργα τέχνης. Στην ιστορία της τέχνης αν κοιτάξεις, πάντα οι μεγαλύτερες ανατροπές είχαν να κάνουν με την ανθρώπινη φιγούρα. Τη ερωτεύοιμην.

- **Ποιο έργο τέχνης είναι τελικά εκείνο που αντέχει στο χρόνο και θεωρείται σημαντικό;** Θα σου δώσω μια απάντηση που ίσως σου φανεί απλή αλλά την πιστεύω απόλυτα. Εκείνο που είναι καλοκαμωμένο. Με ό,τι εμπερικλείει αυτός ο όρος. Σίγουρα σημαντικά έργα είναι όσα χάραξαν, συχνά αλλάζοντάς την, την πορεία και την εξέλιξη της τέχνης, όσα έφεραν επανάσταση στην εποχή τους. Αλλά τελικά η ουσία παραμένει πως το καλό έργο είναι που διαρκεί και ξεχωρίζει. Αυτό, θυμάμαι, το είχαμε παρατηρήσει πριν μερικά χρόνια, μαζί με τη Μύρνα, σε ένα ταξίδι μας στην Αθήνα, κοιτώντας νέα έργα της συλλογής του, πολύ καλού μας φίλου και σημαντικού συλλέκτη διεθνώς, Δάκη Ιωάννου. Μια συλλογή με εντελώς διαφορετικά μεταξύ τους έργα τα οποία έχουν όμως αυτό το κοινό χαρακτηριστικό: είναι όλα καλοκαμωμένα.

- **Αναφέροντας τον Δάκη Ιωάννου, μου δίνεις αφορμή να σε ρωτήσω, αν ο ίδιος έπαιξε σημαντικό ρόλο στις αισθητικές σου αναζητήσεις.** Μα και βέβαια. Με τον Δάκη πήγα για πρώτη φορά σε δημοπρασία στο εξωτερικό, αυτός με οδήγησε σε άγνωστες για μένα γκαλερί, όπου είδα άβαντ γκαρντ εκθέσεις νέων καλλιτεχνών. Εκθέσεις που καθορίζουν την πορεία της τέχνης, διεθνώς. Και επίσης μέσω του Δάκη γνωρίσαμε πολύ σπουδαία ονόματα-μύθους της σύγχρονης τέχνης. Και πραγματικά μας έκανε εντύπωση πως όταν γνωρίζεις από κοντά αυτούς τους ανθρώπους και μιλάσεις μαζί τους για το έργο τους, τότε συνειδητοποιείς πόσο ταπεινοί παραμένουν απέναντι στην τέχνη τους. Πριν απ’ τον Δάκη σημαντικό ρόλο έπαιξε και ο Δημήτρης Πιερίδης. Η αγάπη του Δημητράκη για την τέχνη. Και η αισθητική του! Τιμή μου που τους έχω φίλους.

- **Θυμάσαι ποιο ήταν το πρώτο έργο που αγόρασες;** Το πρώτο σημαντικό έργο που αγόρασα ήταν «Ο Κήπος» του Σάββα Χριστοδουλίδη και αργότερα «Η Κόρη σε Ψηλά Πόδια» της Μαρίας Λοιζίδου. Δύο καλλιτέχνες που αγαπώ ιδιαίτερα. Με τον Σάββα δε είμαστε και φίλοι.

«Είμαστε λαός σαρδανάπαλος. Δεν ξέρουμε πότε να είμαστε σοβαροί και πότε όχι. Λέμε για μέγαρα μουσικής... διαστάσεων που σπάνια θα γεμίζουν. Θέλουμε μουσείο π.χ. αρχαιολογικό, κάνουμε διαγωνισμό για να επιλεγεί το κτίριο, το οποίο για τους πολλούς δεν θα είναι αρκετά ελληνοπρεπές ή θα είναι από ταιμέντο και κινδυνεύει να το ντύσουμε πουρόπετρα, όπως ντύσαμε την εκκλησία του Νεοπόλεμου. Και όπως αύριο θα κάνουμε με την πλατεία της Ζάχα Χαντίντ, που θα καλύψουμε το άγριο ταιμέντο που χρησιμοποιεί, πετραδάκι-πετραδάκι».

- **Ετοιμάζεσαι να κάνεις έκθεση έργων της συλλογής σου και ωστόσο λες πως δεν είσαι συλλέκτης;** Εννοώ με την κλασική έννοια του όρου. Για να σου δώσω να καταλάβεις, τώρα που κλήθηκα να κάνω αυτή την έκθεση, κώνωνα κυριολεκτικά μέσα στα κιτάπια μου για να βρω τα ονόματα των έργων τέχνης που έχω, τις ακριβείς τους διαστάσεις, τα υλικά από τα οποία είναι δημιουργημένα. Δεν τα έχω καν φωτογραφημένα. Τώρα με αφορμή την έκθεση γίνεται για πρώτη φορά η ουσιαστική καταγραφή της συλλογής. Που μέχρι τώρα δεν προσριζόταν για ανοικτή έκθεση. Και επέλεξα να παρουσιάσω κυρίως έργα Κυπρίων καλλιτεχνών, έργα τα οποία έχουν γίνει στην Κύπρο τα τελευταία είκοσι χρόνια. Και κάποια παλαιότερα, σημαντικών Ελλήνων δημιουργών.

- **Με όλα αυτά που μου περιγράφεις, με προκαλείς να σε ρωτήσω, γιατί δέχτηκες λοιπόν την πρόταση του Δημοτικού Κέντρου Τεχνών;** Μα στην αρχή αρνήθηκα! -**Ήμουν βέβαια...** Για να είμαι εντελώς ειλικρινής, η πρόταση ικανοποίησε εν πρώτοις τη ματαιοδοξία μου. Αλίμονο. Γρήγορα όμως συνίλθα, τους τηλεφώνησα λέγοντας ότι δεν θέλω να το κάνω. Γιατί δεν ήθελα να προβληθώ εγώ σαν ο μεγάλος και τράνος που έχει αυτά τα υπέροχα έργα τέχνης.

- **Και τι σε έκανε να αλλάξεις γνώμη;** Άρχισε να με προκαλεί ξανά η ιδέα όταν μου είπαν πως θα είμαι και ο επιμελητής της έκθεσης. Και τότε πάνω σε ένα κομμάτι χαρτί, όπως συνήθος κάνω, ξεκίνησα να στήνω την αρχιτεκτονική της έκθεσης. Να τοποθετώ το ένα έργο απέναντι στο άλλο. Να συνειδητοποιώ ότι με αυτή την τοποθέτησή τους αρχίζει ένας άλλος διάλογος, διαφορετικός από εκείνον που συμβαίνει μέσα στο σπίτι μου ή στα γραφεία του Φιλελευθέρου. Και ακόμη περισσότερο στις αποθήκες που τα πιο πολλά είναι φυλαγμένα. Έβλεπα το διάλογο ενός έργου πολύ παλαιότερου με ένα σύγχρονο και ήταν πολύ ενδιαφέρον το αποτέλεσμα. Αυτό ομολογώ με τσίγκλησε. Εκείνο όμως που έπαιξε και την καθοριστική σημασία για να αποδεχτώ, ήταν άλλο.

- **Να υποθέσω πως μιλάς για την ανάθεση;** Να τα πεις εσύ; (γέλια)

- **Απολογούμαι...(γέλια ξανά).** Σ’ ακούω. Στην πορεία, μια μικρή ομάδα νέων κυρίως

καλλιτεχνών, που εκτιμώ και αγαπώ, δέχτηκε να φτιάξει καινούρια έργα, τα οποία θα παρουσιαστούν πρώτη φορά ο’ αυτή την έκθεση. Αυτή η διαδικασία της ανάθεσης με απογέλωσε. Γιατί επέστρεψα ξανά μετά από χρόνια στα στούντιο καλλιτεχνών, μίλησα με τις ώρες μαζί τους, κοιτάζαμε μαζί τη δουλειά τους, συμφωνήσαμε στη δημιουργία νέων έργων, ιδεών που είχαν χρόνια στο μυαλό τους αλλά δεν διέθεταν τα μέσα κυρίως αλλά και το ουσιαστικό ερέθισμα να τις υλοποιήσουν...

- **Γιατί σε απογέλωσε αυτή η διαδικασία;** Για πολλούς και διαφορετικούς λόγους. Κυρίως γιατί προσγειώθηκαν και μάλιστα απότομα. Μιλώντας με αυτούς τους καλλιτέχνες και πηγαίνοντας στα στούντιό τους συνειδητοποιήσα πού βρίσκεται σήμερα η τέχνη στην Κύπρο και συγκεκριμένα πού βρίσκονται οι καλλιτέχνες. Καλλιτέχνες αξιόλογοι, όχι μόνο σύμφωνα με την προσωπική μου άποψη, αλλά σύμφωνα και με την άποψη του κράτους. Ανθρώπους που στέλνουμε να μας εκπροσωπήσουν στο εξωτερικό. Αυτοί οι καλλιτέχνες λοιπόν φυτοζωούν, δουλεύουν σε στούντιο-τρώγλες, έχουν υπέροχες ιδέες και υπέροχα όνειρα για να φτιάξουν έργα τέχνης αλλά δεν βρίσκεται κανείς αρωγός για να τα υλοποιήσουν. Κάνουν εκθέσεις χωρίς αντίκρισμα, γιατί κανένας πια δεν αγοράζει έργα σύγχρονα καλλιτεχνών παρά μόνο οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας αλλά και αυτοί με χίλιες δύο ντιρεκτίβες και περιορισμούς. Τα δύο μεγάλα τραπεζικά συγκροτήματα τα οποία αγόραζαν έργα τέχνης, έχουν σταματήσει πια να το κάνουν. Όλα αυτά με έκαναν να κοιτάζω την τέχνη σήμερα από μια άλλη θέση, από μια απόσταση και να καταλάβω πως είναι πολύ σημαντικό να στηρίξω με κάθε τρόπο τη δημιουργία στην Κύπρο.

- **Να υποθέσω πως δεν είχες υποψιαστεί πως θα βρισκόσουν αντιμετώπιος με αυτή την εικόνα;** Σοκαρίστηκα! Για μένα ήταν και ένα τεράστιο χαστούκι. Μπαίνοντας ο’ αυτή τη διαδικασία δεν περίμενα ποτέ ότι θα καθόμαι μέσα στο πολικό, ντυτερίνο ψυχός σε ένα ανοιχτό γιαπί, που είναι το στούντιο του νέου, πολλά υποσχόμενου Φάνου Κυριάκου και να μιλάμε εκεί, με την Έλενα Πάρπα να ξεπαγιάζει, τρεις ώρες για την τέχνη. Πέρα από το ρομαντικό της όλης υπόθεσης είμαι οίγουρος ότι αυτός ο άνθρωπος θα ήθελε να δουλεύει κάτω από καλύτερες συνθήκες. Νιώθω ότι αυτοί οι άνθρωποι ζητούν από μένα μια χείρα βοηθείας, πραγματικά χρειάζονται ουσιαστικά εφθδία. Είναι απίστευτο ότι είναι τόσο αφημένοι. Η έλλειψη χρημάτων και κινήτρων τους αναγκάζει να περιορίζουν τη δημιουργικότητά τους, ενώ δεν στερούνται ταλέντου. Τουναντίον.

- **Τι φταίει κατά τη γνώμη σου για όλα αυτά;** Πάρα πολλά. Γι’ αυτό και ο τίτλος «Where Do We Go From Here?». Ο οποίος προσδοκώ πως θα δώσει ερέθισμα στο κράτος και στο κοινό να μπουν σε ένα νέο διάλογο γύρω από την τέχνη σήμερα στην Κύπρο. Η εικόνα που υπάρχει τώρα, είναι μια απαξίωση. Ή καλύτερα η πεποίθηση ότι η σύγχρονη τέχνη αφορά πολύ λίγους. Και μιλώντας με τους καλλιτέχνες συνειδητοποιήσα πως εκείνο που θέλουν να κάνουν με αυτό που τελικά καταλήγουν να κάνουν, έχει ελάχιστη σχέση, γιατί στην πορεία πρέπει να ακολουθήσουν τις προδιαγραφές και τους κανόνες, του τι πουλά. Και οι γκαλερίστες μας, κυρίες τις οποίες εκτιμώ, στην προσπάθειά τους να επιβιώσουν, εντείνουν αυτή τη μιζέρια της προώθησης νέων καλλιτεχνών. Υπήρξαν

γκαλερί εξαιρετικές όπως για παράδειγμα η Diaspro της Χαράς και του Ιωάννη που καθόρισε την πορεία της σύγχρονης τέχνης στην Κύπρο αλλά δεν άντεξε και έκλεισε, η γκαλερί Archimede Staffolini της Παυλίνας Παρασκευαζίου που διοργάνωσε άβαντ γκαρντ εκθέσεις κι οποίες στην Αθήνα εμφανίστηκαν χρόνια μετά, ούτε και αυτή δεν άντεξε και έκλεισε. Η τέχνη έχει ξεφύγει από τον καμβά και ο Κύπριος αγοραστής δεν έχει εξοικειωθεί ακόμα μ’ αυτό. Ούτε με τα υλικά που φθερίζονται, το χαρτί, το πλαστικό. Σημαντικό είναι κι ότι δεν υπάρχουν ούτε οι μεγάλες εταιρίες που να επενδύουν στη σύγχρονη τέχνη.

- **Θα μπορούσε να επενδύσει βέβαια το κράτος. Υπάρχουν τόσοι δημόσιοι χώροι, τόσες πλατείες...** Όταν η έννοια του παιθθριου έργου τέχνης εξακολουθεί να εξαντλείται στον ανδριάντα ή στο άγαλμα κάποιου, τι να περιμένει κανείς; Τον τελευταίο δε καιρό τους κυκλοφοριακούς κόμβους φιλοτεχνεί υπάλληλος του Υπουργείου Συγκοινωνιών. Επ’ αμοιβή!

- **Η απουσία του κράτους μέσω μιας πολιτιστικής πολιτικής είναι κατά τη γνώμη μου η πιο εκκευριστική από όλα όσα ανέφερες.** Το κράτος δεν ενδιαφέρεται και ουδέποτε ενδιαφέρθηκε για τον πολιτισμό, ούτε υπάρχει σοβαρή πολιτική πολιτισμού. Έτσι και μακρόχρονη. Το κράτος αρκείται σε κινήσεις για το θεαθήναι ή σε προεκλογικές υποσχέσεις για βαρύγδουπα και μεγαλόπνοα σχέδια όπως για παράδειγμα το Μέγαρο Πολιτισμού και αυτά που ανεγείρει ο κάθε δήμος από μόνος του, που ικανοποιούν βασικά τη φιλοδοξία μερικών ανθρώπων, αρχόντων με ημερομηνία λήξης, οι οποίοι θα δουν το όνομά τους γραμμένο σε μια χρυσή πλακέτα. Χωρίς υποδομή. Ενιαία πολιτιστική πολιτική. Ακόμα συζητούν αν θα γίνει μουσείο σύγχρονης τέχνης ή ένα σύγχρονο αρχαιολογικό μουσείο. Απαράδεκτο!

- **Εδώ με αναγκάζεις όμως να σε ρωτήσω, ως εκδότης της μεγαλύτερης εφημερίδας στην Κύπρο, αισθάνεσαι μια επιπλέον υποχρέωση να κάνεις κάτι γι’ αυτή την κατάσταση;** Μέσα από τα μέσα που διαθέτουμε, γίνεται μια έντονη κριτική. Υπάρχουν

ιστορικοί τέχνης στον Οργανισμό και πολλοί άλλοι ειδικοί συνεργάτες. Το ΥΤ. θεωρώ ότι είναι ουσιαστική στήριξη στον πολιτισμό. Ομολογώ όμως πως αυτοί οι μήνες, μέσα στους οποίους είδα από μια άλλη σκοπιά τη θέση της τέχνης, με προτρέπουν σε μια ουσιαστικό-τερη παρέμβαση. Και θα το κάμω, με νύχια και με δόντια.

-Σε ποιες κατευθύνσεις; Ξεκινώ από τις Πολιτιστικές Υπηρεσίες του Υπουργείου Παιδείας, τους διοικούντες, καλοί μεν αλλά άρρωστα εδραιωμένοι. Οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες Ιδρυμάτων (Πιερίδη, Λανίτη, Λεβέντη) κάνουν σημαντική δουλειά αλλά δεν φτάνει. Οι τράπεζες με τα εκατομμύριά τους; Σκέφτομαι σοβαρά να επισκεφθώ Ηλιάδη και Βγενόπουλο για να δραστηριοποιηθούν ξανά με τις συλλογές των Τραπεζών Κύπρου και Λαϊκής. Δημιουργώντας μικρές ομάδες με ειδικούς που θα τους βοηθούν στις επιλογές. Θα φροντίσω να συναντηθώ για τον ίδιο λόγο και με μεγαλοεπιχειρηματίες. Το πιο σημαντικό: Θα δω το θέμα πολύ σοβαρά με τη νέα κυβέρνηση, που δείχνει να έχει ευαισθησίες. Ο φίλος Πρόεδρος, τουλάχιστον, ξέρω ότι έχει. Δεν πρόκειται να το αφήσω έτσι. Είναι, αν θες, ένα προσωπικό μου στοίχημα πια. Διερωτώμαι τι κοστίζει στο κράτος π.χ. να δίνει κάθε χρόνο 20 κορηγίες σε καλλιτέχνες για να μπορούν να δουλέψουν άνετα και να μην καταλήγουν όλοι να γίνονται δάσκαλοι τέχνης, για να επιβιώσουν. Δεν το υποτιμώ, αλλά η τέχνη δεν είναι πάρεργο. Ξέρεις τι καταπληκτικές ιδέες είδα μέσα στα κιτάπια τους αυτό τον καιρό που μιλούσα μαζί τους που δεν μπορούν να τις υλοποιήσουν; Ούτε το χρόνο έχουν, ούτε τα μέσα.

-Θα μπορούσε ο Φιλελεύθερος να δίνει αυτές τις υποτροφίες; Είμαι σε μια διαδικασία να βρω πώς θα μπορούσαμε να κινηθούμε για να βοηθήσουμε το πολιτιστικό δυναμικό της Κύπρου. Να 'σαι σίγουρη πως θα μορφοποιηθεί πολύ σύντομα ο τρόπος ώστε να δουλέψουμε για το γενικότερο καλό της τέχνης. Κι εγώ προσωπικά αλλά και ο Φιλελεύθερος.

-Τελικά έχεις απάντηση στο ερώτημα where do we go from here; Και βέβαια έχω. Όσο αφορά την τέχνη επιβεβαίωσα με τον πιο άσχημο τρόπο την ανυπαρξία του κράτους και τη μηδαμινή, συχνά ελεγχόμενη και κατευθυνόμενη παρουσία των φορέων. Και στον ιδιωτικό τομέα υπάρχουν εταιρίες κολοσσοί που θα μπορούσαν να επενδύσουν στην τέχνη. Το γκρουπ Σιακόλα, για παράδειγμα, με τον φίλο κύριο Νίκο που αγαπά την τέχνη, στο πηδάλιο. Εταιρία ευρωπαϊκών μεγεθών. Γιατί να μη δημιουργήσει, λοιπόν, μια επιτροπή από ειδικούς που να τον συμβουλεύουν στην αγορά έργων τέχνης Κυπρίων; Να κτίσει μια αξιόλογη σύγχρονη συλλογή αξίας και να στηρίζει παράλληλα τη δημιουργία στον τόπο. Είμαι σχεδόν βέβαιος πως θα ενθουσιαστεί με την προοπτική. Και όχι μόνο αυτός.

-Μου φαίνεται καταπληκτική αυτή η ιδέα. Και ελπίζω να υπάρξει ανταπόκριση. Διάλεξε ένα έργο απ' αυτά που έγιναν τώρα. Κάποιο που ξεχωρίζεις. Θα ξεχωρίσω κάποιο για το συμβολισμό του και μόνο στο πλαίσιο της έκθεσης. Όλα τα νέα έργα έχουν ξεπεράσει τις προσδοκίες μου. Και τα αποκαλώ, αριστουργήματα. Κι όταν με αγωνία επικοινωνούσα με τον κάθε καλλιτέχνη ξεχωριστά, για την πρόοδο των έργων, ρωτούσα «τι γίνεται το αριστοτύρημά μου;» (γέλια). Επιστρέφω, λοιπόν, στο καινούριο έργο του Δημήτρη Νεοκλέους. Ήξερα τη δουλειά του, είναι ο καλλιτέχνης που έκανε κυρίως περίεργα αντίσκηνα, τα οποία δεν αγόραζε κανείς. Σε πρόσφατη έκθεση που έγινε στο Δημοτικό Κέντρο Τεχνών, παρουσίασε έναν τεράστιο πίνακα με λάδι, τον οποίο είδα, ενθουσιάστηκα και τον αγόρασα αμέσως. Του το είπα, ενθουσιάστηκε κι αυτός και άρχισε να δουλεύει σε ένα καινούριο έργο τέχνης, το οποίο θα παρουσιάσουμε τώρα. Κι αυτό ζωγραφική. Πρόκειται για απόδοση ενός οπουδαίου έργου του φιλέλληνα Ντελακρουά με τίτλο «Ο Θάνατος του Σαρδανάπαλου» (το έργο του Νεοκλέους λέγεται «Death of the Snailman»). Ο τίτλος του πρωτότυπου και μόνο απέκτησε για μένα μεγάλη σημασία: Γιατί το ερώτημα «Where Do We Go From Here?» δεν αφορά μόνο στην τέχνη αλλά έχει και πολιτική διάσταση. Όπως τα έργα Ντελακρουά – Νεοκλέους. Άσε δε που ο χαρακτηρισμός «σαρδανάπαλος» ταιριάζει απόλυτα στην ψυχοσύνθεση του Κύπριου.

-Είμαστε σαρδανάπαλοι ποτεύεις; Είμαστε λαός σαρδανάπαλος. Δεν ξέρουμε πότε να είμαστε σοβαροί και πότε όχι. Λέμε για μέγαρα μουσικής... διαστάσεων που σπάνια θα γεμίζουν. Θέλουμε μουσείο π.χ. αρχαιολογικό, κάνουμε διαγωνισμό για να επιλεγεί το κτίριο, το οποίο για τους πολλούς δεν θα είναι αρκετά ελληνοπρεπές ή θα είναι από τοιμέντο και κινδυνεύει να το ντύσουμε πουρόπετρα, όπως ντύσαμε την εκκλησία του Νεοπτόλεμου. Και όπως αύριο - κι αυτό γράμμε το - θα κάνουμε με την πλατεία της Ζάχα Χαντίντ, που θα καλύψουμε το άγριο τοιμέντο που χρησιμοποιεί, πετραδάκι-πετραδάκι.

-Αυτό που κατάλαβα τελικά, είναι πως με την επιλογή των έργων τέχνης που θα παρουσιάσεις, επιδιώκεις να εγείρεις ερωτηματικά που δεν έχουν να κάνουν μόνο με την αισθητική της τέχνης αλλά και την αισθητική της πολιτικής μας; Τα έργα που συλλέγω και ανήκουν στη συλλογή του Φιλελεύθερου, είναι πιο κοντά στην ιστορία του τόπου και στο πολιτικό πρόβλημα. Η επιλογή προδίδει το αγωνιώδες ερώτημα για την πολιτική κατάσταση, μέσα από τα μάτια και μέσα από τα μάτια των καλλιτεχνών. Επίσης υπάρχουν έργα τα οποία εστιάζουν στην έννοια του διπτού, του διπλού, του ερείς και εκείνοι, το πώς θα συμβιώσουμε, το πώς θα προχωρήσουμε. Το διττό δεν αφορά μόνο εμάς και τους Τουρκοκύπριους αλλά και τη μάχη με τον ίδιο μας τον εαυτό. Αφορά σε αυτή τη διπλή προσωπικότητα που κουβαλά ο καθένας μας μέσα του.

-Ποια είναι αυτή η διττή προσωπικότητα που κουβαλάμε; Ο Κύπριος σαρδανάπαλος έχει δύο πρόσωπα. Έχει το πρόσωπο του θεατή και το πρόσωπο της πραγματικότητάς του. Έχει το πρόσωπο που βιώνει η οικογένειά του και εκείνο που βγαίνει προς τα έξω. Έχει το πρόσωπο που φοράει για να γίνει αρεστός σε κοινωνικό επίπεδο ή για να ανελιχθεί επαγγελματικά και εκείνο το οποίο πραγματικά είναι. Το πρόσωπο που βγάζουμε προς τα έξω, μπορεί να μην έχει καμία σχέση μ' αυτό που πραγματικά είμαστε. Γιατί πιστεύω ότι είμαστε καταπιεσμένοι. Και στη σεξουαλικότητά μας. Είναι απόλυτα κρυμμένα, προσπαθεί να απελευθερωθεί κάπως τα τελευταία χρόνια αλλά μάταια. Γι' αυτό βλέπεις γύρω σου

δυστυχισμένους γάμους, σχέσεις ανύπαρκτες, πολλούς με ψυχοφάρμακα ή σε ψυχιάτρους. Γι' αυτό κερδίζουν σε θεαματικότητα κακές εκπομπές που ασχολούνται με αυτά τα θέματα. Οι μόνοι που είναι συνειδητοποιημένοι και δεν κουβαλούν αυτή τη σαρδανάπαλη φύση διαπιστώνω, τελικά, πως είναι οι καλλιτέχνες μας.

-Εκείνοι δεν κρύβονται μέσα σε διαφορετικά πρόσωπα; Ο Κύπριος καλλιτέχνης είναι απόλυτα συνειδητοποιημένος. Ξέρει ποιος είναι και από πού κατ'άγεται, δεν έχει αυτή τη σχιζοφρένεια που χαρακτηρίζει τους υπολοίπους, οι οποίοι παλινδρομούμε μεταξύ ανατολής και δύσης. Με την κακή έννοια. Ο Κύπριος καλλιτέχνης ξέρει τις ρίζες του κι αυτό φαίνεται στη δουλειά του. Σπάνια μιμείται και δεν αναπαράγει συνταγές για να πουλήσει. Οπου έχει αναφορές, το κάνει με σεβασμό. Ξέρει πολύ καλά από πού ξεκίνησε και τι έχει απομοιώσει στην πορεία.

-Τελικά μήπως με αυτή την έκθεση εκθέτεις και τις δικές σου προσωπικές πεποιθήσεις; Γι' αυτό φοβήθηκα και αρνήθηκα αρχικά. Διότι αναπόφευκτα η έκθεση είναι ένας καθρέφτης του εαυτού μου. Και από τη στιγμή που, όπως ξέρεις πολύ καλά, σπάνια εκθέτω τον εαυτό μου, τότε ήταν ένα μεγάλο δίλημμα, το οποίο ευτυχώς υπερπήδησα (γέλια).

-Αν και συνήθως αυτή η ερώτηση απευθύνεται σε καλλιτέχνες, ωστόσο θα σου τη θέσω. Πώς θα ήθελες να φύγει κανείς από το Κέντρο Τεχνών; Εκείνο που με ενδιαφέρει, είναι μέσα από αυτή την έκθεση να δει κάποιος να εκτιμήσει την πορεία της τέχνης στην Κύπρο τα τελευταία χρόνια. Να δει έργα τα οποία είναι ίσως πιο γνωστά και πιο οικεία σε εκείνον μαζί με έργα πιο περίεργα, που θα του κεντρίσουν το ενδιαφέρον. Να γνωρίσει τη δουλειά των πιο νέων καλλιτεχνών. Το τι γίνεται αυτή τη στιγμή στην Κύπρο, είναι να διοργανώνονται δημοπρασίες ή εκθέσεις-μποντίκ με ό,τι θυμάται-χαίρεται ο «γκαλερίστας», όπου πάνε οι Κύπριοι και ξεδεύουν δεκάδες χιλιάδες λίρες πάνω σε έργα τρίτης διαλογής. Και δεν έχω κανένα πρόβλημα να το πω. Ότι τώρα όπως αισθάνονται την ανάγκη να κρατάνε μια επώνυμη τσάντα, έτσι θέλουν να αγοράσουν και ένα Φασισανό για το σπιτί τους και μπορεί να δώσουν και 15 χιλιάδες λίρες, χωρίς να συνειδητοποιούν ότι δεν σημαίνει τίποτα ένας Φασισανός 15 χιλιάδων λιρών. Διότι αν θέλεις να αγοράσεις έναν καλό Φασισανό, πρέπει να δώσεις 150.000 λίρες (καθ' υπερβολήν). Αν έχεις 15 χιλιάδες, τότε καλύτερα να επενδύσεις σε έργα σημαντικών Κυπρίων καλλιτεχνών. Που η αξία τους θα μεγαλώνει χρόνο με το χρόνο. Η έκθεση ελπίζω να ανοίξει το παράθυρο και σε αγορές νέου ύφους.

-Δεν ικανοποιεί λιγάκι και τη ματαιοδοξία σου αυτή η έκθεση; Σίγουρα υπάρχει η ματαιοδοξία μέσα μου, είμαι αρκετά μεγάλος πια και μπορώ να το παραδεχτώ απενοχοποιημένα. Αλλά την έκθεση δεν την κάνω γι' αυτό το λόγο, για να πούμε, δηλαδή, τι ωραία έργα που έχει ο Νίκος Παττίχης. Επιθυμώ να αποτελέσει την αφετηρία μιας σημαντικής παρέμβασης στην εξέλιξη του πολιτισμού και της τέχνης στην Κύπρο. Δικής μου αλλά και άλλων. Η Κύπρος έχει σαν κύριο όπλο της τον πολιτισμό της και πρέπει κάποτε να τον αναδειξουμε. Αφού τον πιστεύουμε. Ο πολιτισμός θα μας κάνει καλύτερους. Και με αυτόν σαν όπλο, να σκοτώσουμε επιτέλους τον σαρδανάπαλο εαυτό μας.

-Εοένα η τέχνη σε έχει κάνει καλύτερο; Επιστρέφω πάλι στα πιο προσωπικά σου... Αναμφισβήτητα. Ο,τι είμαι σήμερα, το οφείλω στην τέχνη. Πουθενά αλλού. Θα ήμουν τελείως διαφορετικός, από τη στιγμή μάλιστα που ασχολούμαι και με τις επιχειρήσεις, αν δεν είχα την τέχνη να με καθοδηγεί. Η τέχνη σε εξαγνίζει κι αυτό είναι αδιαπραγμάτευτο. Και το μόνο πράγμα στο οποίο υποκλίνομαι, είναι το ταλέντο. Στο μόνο πράγμα που λυγίζω και κλαίω.

-Μ' αρέσει που το παραδέχεσαι και το ομολογείς. Μα θα ήταν νλιθιο να μη στο πω, από τη στιγμή που πολλές φορές με είδες να κλαίω σε μια παράσταση, σε μια αίσθηση κινηματογράφου, ακούγοντας ένα μουσικό κομμάτι ή θαυμάζοντας έναν πίνακα. Έχουμε κλάψει μαζί πάρα πολλές φορές.

-Μην τα αποκαλύπτεις όλα (γέλια). Αυτός είναι δικός μου ρόλος... Τι άλλο ετοιμάζομαι να αποκαλύψεις;

-Όταν έρχομαι σπíti σου και μου δείχνεις τα καινούρια έργα, νιώθω ότι κάτι έχει αλλάξει στα χρόνια, στον τρόπο που τα ζεις μέσα στο χώρο σου. Έχεις απόλυτο δίκαιο. Παλιά ήταν θεατρικά σπημένα. Μέρος μιας συνολικής εικόνας. Δεν διανοοιόμουν να μετακινήσω ένα έργο τέχνης από τη θέση που το έβαζα. Τα τελευταία χρόνια θέλω να δημιουργώ πιο ευέλικτους χώρους για να μπορώ να τα εναλλάσσω. Πριν ήταν πολύ ουσιαστικό για μένα να ζω και να αναπνέω με τα έργα μου, δεν ήθελα να φεύγουν, ούτε να μετακινούνται. Τώρα επιζητώ την αλλαγή. Και θεωρώ ότι είναι πιο υγιής αυτή η αντιμετώπιση. Δεν είναι υγιής η προσκόλληση σε ένα έργο τέχνης λες και είναι αναπόσπαστο κομμάτι του εαυτού σου.

-Άρα κάτι άλλαξε σε σένα στα χρόνια, που δεν περιορίζεται μόνο στον τρόπο που ζεις τα έργα... Νομίζω ότι έχω γίνει πιο ανοιχτός σαν άνθρωπος. Με βοήθησε πολύ σ' αυτό η Μύρνα. Έγινα πιο κοινωνικός. Νιώθω πιο ελεύθερος. Και η ελευθερία σε κάνει να γίνεσαι και πιο ευέλικτος.

-Αυτό θα το κρατήσω. Γιατί το θεωρώ κέρδος μεγαλώνοντας να γινόμαστε πιο ευέλικτοι. Μεγαλώνοντας θέλω να μοιράζομαι πια...

-Ενώ κάποτε κλειδωνόσουν στο σπíti μαζί με τα έργα σου. Κάποτε η τέχνη ήταν το καταφύγιό μου. Τώρα πια όχι. Θυμάσαι παλιά, έμπαιναν σπíti μου μόνο πέντε άτομα και τώρα ποιος να σου το 'λεγε πως θα έμπαινα εγώ στη διαδικασία να στίσω μια ολόκληρη έκθεση, εκθέτοντας τον εαυτό μου (γέλια).

-Παραδέχομαι πως με εκπλήσσεις ευχάριστα... Είμαι κι εγώ λίγο σαρδανάπαλος...(γέλια). Πλουτίνι, Dead Can Dance, Κωνσταντίνος Βίτα, Diamanda Galas και Τσιτσάνης (οι μουσικές που μας συνόδευαν στη διάρκεια της συνέντευξης). Δεν βγάζω τον εαυτό μου απ' έξω. Το παραδέχομαι τελικά: Είμαι σαρδανάπαλος.

-Μην το πεις ξανά γιατί με προκαλείς να σου το βάλω τίτλο... (γέλια). Σε προκαλώ λοιπόν.

Where Do We Go From Here? Για να δώσουμε ίσως απάντηση σε ένα τέτοιο ερώτημα, πρέπει πρώτα να τοποθετηθούμε στο χώρο και στο χρόνο. Να προσδιορίσουμε το εδώ και τώρα. Να βρούμε τη θέση μας στο χάρτη, εν προκειμένω στο χάρτη της εικαστικής μας πραγματικότητας. Για να ανιχνεύσουμε όμως τα σημεία και να βρούμε τις σωστές συντεταγμένες, χρειάζεται δουλειά. Χρειάζεται πρώτα να κοιτάξουμε πίσω. Να δούμε πώς φτάσαμε ως «εδώ». Με βάση ποιες κινήσεις, σωστές ή λανθασμένες, και με ποιες προσδοκίες στα μπαγκάζια μας. Χρειάζεται να καταλάβουμε για ποιους λόγους είδαμε στο πρόσφατο παρελθόν μεγάλα εικαστικά γεγονότα, όπως η Μανιφέστα, ν' ακυρώνονται. Σημαντικές γκαλερί με καινοτόμο πρόγραμμα να κλείνουν, το ενδιαφέρον μεγάλων ιδιωτικών οργανισμών ν' ατονίζει και να δώσουμε μια ώριμη εξήγηση γιατί τα σχέδια για μουσεία και βιβλιοθήκες παραμένουν στα συρτάρια, τη στιγμή που η κρατική συλλογή, την οποία επιπλέον οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες εμπλουτίζουν, εξακολουθεί να «κείται» σε αποθήκες. Επιπλέον, ένα απ' τα σημαντικότερα ζητήματα που πρέπει να διαχειριστούμε σε σχέση με το εικαστικό παρόν μας, το «εδώ και τώρα» μας, είναι η απουσία συστηματικής, εμπειροπαισθημένης, επιστημονικά εξακριβωμένης καταγραφής του τι προηγήθηκε. Έχουν γίνει προσπάθειες, αλλά κατά καιρούς. Δηλαδή, οπασμωδικά, μεμονωμένα, χωρίς ιδιαίτερη συνέπεια με αποτέλεσμα μια αφήγηση που να «μπάζει» και που μπορεί γι' αυτό το λόγο – επειδή δεν αποσαφηνίζει τι είδους κληρονομιά μας άφησε η προηγούμενη γενιά – να μας αποπροσανατολίζει. Η οικειοποίηση της έρευνας από τους λίγους του συστήματος της κυπριακής τέχνης, αν συμφωνήσουμε βέβαια ότι υπάρχει τέτοιο σύστημα, είναι ένα άλλο ζήτημα, το οποίο μας κατευθύνει σε ένα δεύτερο ερώτημα, εξίσου ουσιαστικό. Σε ποιον ανήκει η ιστορία; Ποιον να εμπιστευτούμε να μας την αφηγηθεί; Ιδιαίτερα σε μια χώρα στην οποία επικρατούν δυο αφηγήσεις. Είναι γι' αυτούς τους λόγους που χρειαζόμαστε βιβλιοθήκες, αρχαιολογικό μουσείο και μουσείο σύγχρονης τέχνης κι όχι για να ικανοποιούνται προσωπικές ματαιοδοξίες ή για να βολτάρει το κοινό τις Κυριακές τα απογεύματα. Αυτά τα ιδρύματα, πέρα από τη συστηματική έκθεση της εικαστικής παραγωγής (που θα βάλει τέλος στο φαινόμενο της αποσύνθεσης του πολιτισμού μας σε αποθήκες) και την ανάδειξη των σημαντικών προτάσεων, θα αναλάβουν και την ευθύνη της έρευνας, της καταγραφής του τι αφήνει πίσω της η ιστορία, όπως επίσης και τη δημιουργία ευοίωνων συνθηκών για γόνιμο διάλογο μεταξύ καλλιτεχνών, ερευνητών, επιμελητών, ιστορικών και θεωρητικών τέχνης όχι μόνο στον τόπο μας, αλλά και με το εξωτερικό. Διότι αυτή η απομόνωση που βιώνουμε πολιτιστικά από τον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, είναι άμεση συνέπεια της απουσίας υποδομών. Ένα ζήτημα που για να λυθεί, χρειάζεται πολιτική βούληση, όπως και να περάσει στο συλλογικό υποσυνείδητο ότι ο πολιτισμός δεν είναι πολυτέλεια, αλλά αναγκαίος οδηγός για να τοποθετήσουμε τους εαυτούς μας στο χάρτη· να δούμε πώς προχωράμε από δω και πέρα. Αν τα καταφέρουμε αυτά, ίσως να δούμε και την ιδιωτική πρωτοβουλία (τις γκαλερί, τα τραπεζικά ιδρύματα, τους μεγάλους οργανισμούς και τους συλλέκτες) να βρίσκει ξανά λόγους να αναμειχθεί ουσιαστικά με το χώρο των τεχνών. Όσο για την έκθεση του Νίκου Παττίχη στο Δημοτικό Κέντρο Τεχνών, αυτή δεν μπορεί να λύσει κανένα πρόβλημα. Μπορεί, ωστόσο, να μας κάνει να μοιραστούμε την ευφορία, προσωρινή έστω, ότι στην Κύπρο υπάρχουν άνθρωποι που νοιάζονται για την τέχνη, όπως και αξιόλογοι καλλιτέχνες που θα μπορούσαν να αντέξουν στη σύγκριση με όσα συμβαίνουν στο εξωτερικό. Έχει, επίσης, σαν πρωτοβουλία τη δυναμική να μας υποδείξει τι μπορεί να καταφέρει κανείς όταν έχει πάθος και όραμα και μπορεί γι' αυτό το λόγο να μας προτρέψει να κάνουμε μια στάση σε αυτή τη διαδρομή, ν' αναγνωρίσουμε ότι τα άλλοθι μας έχουν σωθεί κι ότι βρισκόμαστε σήμερα σε σημείο κομβικό όχι μόνο πολιτιστικά, αλλά κοινωνικά και πολιτικά και να μας κάνει να αναλογιστούμε ουσιαστικά: Πώς προχωράμε από δω και πέρα; Πώς φτάνουμε άραγε στο στάδιο της πολιτιστικής και κοινωνικής ενηλικίωσης; Κι ίσως τότε το τοπίο να αρχίσει να ξεκαθαρίζει...

ΕΛΕΝΑ ΠΑΡΙΠΑ

Καθώς η έκθεση με επιλογές από τις συλλογές του Νίκου Χρ. Παττίχη και της εφημερίδας Ο Φιλελεύθερος παίρνει μορφή στους χώρους του Δημοτικού Κέντρου Τεχνών, καλλιτέχνες, επιμελητές, ιστορικοί και θεωρητικοί τέχνης απαντούν στο ερώτημα WHERE DO WE GO FROM HERE? | ΦΩΤΟ: ΠΟΛΥΣ ΠΕΣΛΙΚΑΣ

ΔΕΝΔΡΟ (FORET), 1970-71. ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΜΒΛΗΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ Υ ΕΛΛΗΝΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗ ΠΑΥΛΟΥ ΜΟΛΙΣ ΕΧΕΙ ΣΤΗΘΕΙ.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ, SALOME II, 2008. ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ.

ΠΟΥ ΕΙΜΕΙΣ;

Ψέψοι Ποιοι «εμείς»; Εμείς, όπως μας ξέραμε, δεν υπάρχουμε πια. Μας πάτησε η μαγκιόρα η Ιστορία. Ακόμα μαζεύουμε τα κομμάτια. Άλλωστε, κάθε ταξίδι, νοερό ή με τρένο, προϋποθέτει και μια αφετηρία. Ποιοι είμαστε, πού βρισκόμαστε, πού πάμε. Ή, καλύτερα, πού θα θέλαμε να πάμε. Για πού το βάλουμε λοιπόν; Μπορεί ν' ακούγεται απαισιόδοξο, αλλά εγώ είμαι της γνώμης πως δεν μπορούμε να πάμε πολύ μακριά. Σε νησί βρισκόμαστε. Μπορούμε ωστόσο, σοβαρά σμιλούντες, ν' αναθεωρήσουμε και ν' ανασυνθέσουμε τα πολιτισμικά στοιχεία του τόπου μας, τα κομμάτια του, με την ελπίδα πως αυτά, με τη βοήθεια και των νέων τεχνολογιών, θα αποδώσουν μια μέρα το καινοφανές ευκαία. Ίσως η ταυτοτική αναζήτησή μας, διότι περί αυτής πρόκειται, να δώσει τελικά και τις πολιτισμικές συντεταγμένες του «where» στο ερώτημά σας, να μας φανερώσει δηλαδή το στίγμα της καινούριας εικόνας που ψάχνουμε. Γιατί εδώ, πρέπει να υποθέσουμε πως τα δυο είναι συνυφασμένα. Κάθε εικόνα είναι κι ένας τόπος. Κάθε τόπος και μια εικόνα, με τον δικό της λόγο ύπαρξης, με τις δικές του λέξεις. Ο Edmond Jabès το είπε πιο παραστατικά. Η εικόνα, λέει, σχηματίζεται από λέξεις που την ονειρεύονται. Έτσι κι ο κάθε ευκαίος τόπος. Όλα αυτά όμως προϋποθέτουν διανοητική συγκρότηση. Δεν έχει νόημα να θέλουμε να μαζέ-

ψουμε τα κομμάτια χωρίς να ξέρουμε πώς να επανασυνθέσουμε. Δυστυχώς σ' αυτού του είδους τη συγκρότηση έχουμε να επιδείξουμε εντυπωσιακά ελλείμματα. Και υποψιάζομαι πως όσο η χώρα μας θα ξαναίγεται επιδεικτικά για να εκσυγχρονιστεί και να εξομοιωθεί με την υπόλοιπη Ευρώπη, τόσο πιο διανοητικά ανερμάστοι θα νιώθουμε. Γιατί νομίζω πως με τον επιτηδευμένο τρόπο που προσπαθούμε να εναρμονιστούμε, εξωθούμε τις δημιουργικές δυνάμεις του τόπου στην προσποιητή υπεραναπλήρωση και το μιμητισμό. Έχουμε πανεπιστήμια και θέλουμε σχολές τέχνης, μουσεία, μέγαρο πολιτισμού, χωρίς να έχουμε ακόμα κατορθώσει να συντάξουμε ένα ελάχιστο έγκυρο τομίδιο για την ιστορία της σύγχρονης τέχνης μας. Δικτυωνόμαστε ηλεκτρονικά προς πάσαν κατεύθυνση χωρίς να διαθέτουμε γηγενείς προτάσεις που θα ενδιέφεραν τον υπόλοιπο κόσμο. Άστε που εκεί μέσα, στον κυκλώνα του Διαδικτύου, οι περισσότεροι από εμάς αδυνατούν να διατυπώσουν μια συντακτικά ακέραιη πρόταση στη μητρική τους γλώσσα. Δηλώνουμε συνθηματικά πολυπολιτισμικοί, χωρίς να έχουμε προηγουμένως αποσαφηνίσει τις έννοιες και τους τρόπους της διαπολιτιστικής επαφής. Ασχολούμαστε ευκαιριακά με τα προ-

ΓΛΑΥΚΟΣ ΚΟΥΜΙΔΗΣ, ΕΙΚΑΣΤΙΚΟΣ

βλήματα των μεταναστών και επαναπροσεγγίζουμε πανηγυρικά τους Τουρκακύηριους, παραβλέποντας τη μείζονα πρόκληση που επέρχεται εξαιτίας της παρουσίας των εκατοντάδων χιλιάδων εμβολίμων της καταχής. Προφανώς, εκεί είναι που θα δοκιμαστούν στο βάθος του χρόνου οι όποιες αφοριστικές αρετές του κυπριακού πολιτισμικού τοπίου. Πώς όμως θα μπορούσε να είναι αλλιώς, αφού και για τα πιο εύκολα αναλώνουμε την κοινωνικότητά μας φλυαρώντας στα συμβούλια και τα παρασυμβούλια των λογής-λογής πολιτιστικών φορέων, παραγνωρίζοντας τον βασικό λόγο ύπαρξής τους, που δεν θα μπορούσε να είναι άλλος από την παραγωγή έργου και την προβολή αυτής καθαυτής της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Καταφέραμε έτσι να καταστήσουμε τους παραγοντίσκους του πολιτιστικού παζαριού πιο σημαντικούς κι από τους ίδιους τους επιστάμενους εργάτες των τεχνών. Δυστυχώς τελικοί αποδέκτες αυτής της αποκαρδιωτικής διαστροφής είναι οι νέοι άνθρωποι του τόπου. Μ' άλλα λόγια φτωχαίνουν. Οι ονειροπόλες λέξεις του Jabès, αυτές που θα μπορούσαν να αναπερώσουν τις επιθυμίες μας, λιγοστεύουν. Με την πολύ σοβαρή πιθανότητα να μείνουμε μια μέρα με το απόξενο ερώτημα στο στόμα: Where Do We Go From Here?

Συμπεριφορές που αντιστοιχούν σε 6 διαφορετικούς τύπους καλλιέργειας της κουϊτούρας: τυπος 1/α, τυπος 2/β, τυπος 2/γ, τυπος 2/ρ, τυπος 3/ε, τυπος 4/ε, τυπος 5/μ.

Η σημασία που χρειάζεται η τέχνη, είναι το ίδιο σημαντική τόσο από αυτόν που τη φτιάχνει όσο και από αυτόν που την παρακολουθεί.

«Κάποια μέρα θα μπορούσαμε να διαπραγματευτούμε την τέχνη σαν αυστηρά μαθηματική επιστήμη και στο χέρι μας θα ήταν να θέσουμε προβλήματα όπως κάνουμε στην άλγεβρα ή στη γεωμετρία: να βρούμε το πιο ευαίσθητο σημείο που συναντά τη γραμμή του διαχωρισμού ή διαλόγου ανάμεσα στην οικογένεια των καλλιτεχνών και στην οικογένεια των φιλότεχνων και όσων γενικά ασχολούνται με την τέχνη. Να βρούμε έναν τύπο συμπεριφοράς (φυσικό ή τεχνητό, δεν έχει σημασία) που βρίσκεται ακριβώς στη μέση ανάμεσα στις δύο αυτές οικογένειες. Έναν τύπο συμπεριφοράς που θα βοηθούσε στην καλλιέργεια και αναπαραγωγή της τέχνης. Με λίγα λόγια που θα βοηθούσε στην ανάπτυξη της κουϊτούρας».

Αυτό το κομμάτι θα ακολιάσω: Τις συμπεριφορές που καθορίζουν τα πράγματα στην τέχνη. Αναφέρομαι στις δικές μας συμπεριφορές, στις δικές μας τραγωδίες. Αν δεχτούμε τον γενικό ορισμό που καθορίζει τον καλλιτέχνη «σαν έναν άνθρωπο που αέφτεται, προσπαθώντας να βρει μια γλώσσα, να έχει μια αντίληψη του τι σημαίνει "δουλεύω", να βρει τι σημαίνει ακριβώς αυτό που κάνει. Κι αυτό το πράγμα του δίνει τη δύναμη να συνεχίσει ξέροντας καλά πως ο καλλιτέχνης όχι μόνο εκφράζει λογικές και τρέλες αιώνων, αλλά είναι επίσης, αναγκασμένος να καταλάβει και να αναγνωρίσει τους απαραίτους χρόνους για ό,τι "κάνει" συμπεριλαμβάνοντας την ανάγκη να ξεπεράσει τις δικές του αντιφάσεις, τις ελλείψεις του, που είναι πραγματικά πολλές. Χρειάζεται να τελειοποιήσει τη σχέση του με τον κόσμο, χρειάζεται να τελειοποιήσει τη δική του γλώσσα».

T1/α: Αυτός είναι ο καλλιτέχνης κάθε τόπου και γύρω από αυτά καθορίζεται η δική του συμπεριφορά. Το να γκρινιάζει διαρκώς και αόριστα ο κάθε ένας από μας για την ανυπαρξία κουϊτούρας στον τόπο μας, είναι τρόπος που φαίνεται να μας απαλλάσσει από προσωπικές ευθύνες. Είναι μια συμπεριφορά που βασίζεται στην ανεκτικότητα και στην κάλυψη της καλλιέργειας των μικροαστικών μας αναγκών. Όταν στον τόπο διακρίνεται μια κουϊτούρα βουτηγμένη στη στατικότητα και σε μια ξεπερασμένη θεωρητική ζωή, μια κουϊτούρα ουσιαστικά επαρκιστική και ρητορική, είναι επείγον να επιτρέψουμε όλοι, ο κάθε ένας με τον τρόπο του, την παραγωγή των συνθηκών που επιτρέπουν στο έργο τέχνης να προκαλέσει ένταση. Γιατί αυτό επιδιώκει η τέχνη.

Χρειάζεται να ψάξει κανείς τι να κάνει για να αλλάξει τις συνθήκες του «κάνω» τέχνη και του «πώς» κάνω τέχνη.

T2/β: Μια κοινή διαπίστωση είναι η αρνητική συμπεριφορά του κράτους απέναντι στον καλλιτέχνη. Αναφέρονται στα άτομα αυτά που κατέχουν τις ανάλογες θέσεις και χρειάζεται να επιμείνουν για να σπείρουν ένα πρόγραμμα που θα υποχρεώνει το κράτος να συμπεριλαμβάνει τον καλλιτέχνη, υπεύθυνα και ουσιαστικά, στις επιτροπές λήψης αποφάσεων που αφορούν τον πολιτισμό. Να τον συμπεριλάβουν σε συνέδρια και συναντήσεις με ξένους φορείς και να επιδιώκουν να τους εξασκείται κριτική γιατί ο καλλιτέχνης μέσα από το ελεύθερο του επαγγέλματός του είναι απαλλαγμένος από δεσμεύσεις. Το κράτος χρειάζεται να προβάλλει το εικαστικό έργο για να κάνει υπαρκτό το είδος με έναν τρόπο ιδιαίτερα επι-

λεκτικό, με αυστηρότητα και συμβουλευτική δέσμευση, ώστε να αποτελεί αναφορά για αυτούς που θα ήθελαν να ακολουθήσουν. Με τη συμπεριφορά αυτή κάνει και τον καθέναν από εμάς να βγάζει τον καλύτερό του εαυτό. Φανταστείτε πόσο αποκαρδιωτική είναι μια συμπεριφορά που μοιάζει σαν κοροϊδία λόγω κακών χειρισμών.

T2/ρ: Αναφέρομαι στη συμπεριφορά αυτών των πολιτικών που δεν τους ενδιαφέρει η προσωπική θεωρητική ιστορία όπως την αποδίδει μεταφορικά ο καλλιτέχνης. Αίχιοι είναι αυτοί που συναναστρέφονται τους καλλιτέχνες και τους συγκαταλέγουν στον περίγυρό τους με τη σιγουριά της χρησιμότητας της παρουσίας τους. Μια τέτοια συμπεριφορά βοηθά στην καλλιέργεια της τέχνης, πέρα από θεωρίες, εξαγγελίες και προεκλογικά κόλπα. Κάτι αντίθετο επιβαρύνει τον καλλιτεχνικό κόσμο με απογοήτευση και αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα απέναντι στη δημιουργία, που μένει εκτός πραγματικότητας.

T3/ε: Είναι και οι νόμοι της αγοράς που όπως πάντα εξακολουθούν να ασκούν μεγάλη επίδραση. Αναφέρονται στους αγοραστές ερασιτέχνες, που σε κάποιες περιπτώσεις πρόκειται για άτομα που αντιπροσωπεύουν σοβαρά ιδρύματα που σπίνουν συλλογές και αφίνουν στην ιστορία τερατουργήματα. Πρέπει όλοι να συνειδητοποιήσουμε ότι η τέχνη εκδικείται και ότι θα μας στείλει πίσω την οποιανδήποτε αβάρια της φορτώνουμε για να προβάλουμε έναν αβάσταχτο εγωισμό. Οι επιλογές μας θα είναι εκεί και θα στοιχειώνουν σαν κατάρτες, καταγράφοντας μια ιστορία που δεν σβήνεται. Και συντελεστές θα είναι αυτοί που κατά τα άλλα μόνο «αγάπη» τρέφουν για την τέχνη. Ας περάσουν την αποστολή τους μέσα από συμβουλευτικές διαδικασίες. Θα μεγαλώσουν τον κύκλο και θα μάθουν πολλά.

T4/ε: Αναφέρομαι και σε αυτούς που χωρίς να πρέπει να αναπτύξουν τις προθέσεις τους, να αποδειξουν τις ικανότητές τους, να επιδείξουν την ουσιαστική σχέση τους με την τέχνη, έχουν λόγο και ορίζουν τα γεγονότα του τόπου. Μιλώ για τη συμπεριφορά αυτών των ανθρώπων που διαχειρίζονται εκθέσεις και πολιτιστικά γεγονότα μόνο γιατί θεωρούν ότι είναι τόσο όμορφος ο χώρος της τέχνης, που θα ήθελαν αβίαστα και γρήγορα να τον κατακτήσουν. Φαίνεται ευκολότερο γι' αυτούς να αποκλείουν τα πράγματα που τους δυσκολεύουν παρά να μαθαίνουν αυτά που δεν ξέρουν. Ένα όμως είναι σίγουρο: Ότι αποκλείουν την ίδια την τέχνη. Ας συμπεριφερθούν αντίστροφα, πλησιάζοντας την τέχνη με απεριόριστη γενναιοδωρία, σίγουροι πως θα συμπεριληφθούν στην οικογένειά της.

T5/μ: Και τελιώνω με το σοβαρότερο στην εποχή μας μέσον άθλιας συμπεριφοράς απέναντι στην τέχνη, των μέσων ενημέρωσης που απομακρύνουν το κοινό από τη σωστή σχέση που μπορεί να έχει με την τέχνη. Του στερούν τη δυνατότητα να επικοινωνήσει μαζί της ουσιαστικά μακριά από Χαβάες. Το βιβλίο του Κορνίλιου Καστοριάδη «Η Άνοδος της Ασημαντότητας» υποστηρίζει ότι αυτό που χαρακτηρίζει τα σημερινά μέσα ενημέρωσης, είναι η προβολή του ευτελούς συνδυαστικά με τον ευτελισμό αυτού που είναι σοβαρό. Αυτοί που έχουν στα χέρια τους τα έντυπα αυτά είτε σαν παραγωγοί, είτε σαν αναγνώστες, ας το λάβουν σοβαρά υπόψη.

GLYN HUGHES,
ΕΙΚΑΣΤΙΚΟΣ

Η χώρα δεν έχει νερό, η τέχνη όμως στα σίγουρα θα επιβιώσει

Η τέχνη επιβιώνει εδώ και αιώνες. Σημάδια σε ένα αγγείο. Πρόσωπο σ' ένα εικονοστάσι. Δαντέ-λα. Ακόμα και τα παιδιά κερδίζουν διεθνή βραβεία. Η τέχνη αντλεί δύναμη από τους καλλιτέχνες της που επηρεάζονται από την ομορφιά του τόπου. Επίσης, υπάρχει ένα ρεύμα διαρκών αλλαγών σ' αυτή τη χώρα που οδηγεί σε καινούριες επιρροές. Ωστόσο, είναι αυτό το στοιχείο της κυριακότητας που καθορίζει τα πράγματα. Οι Κύπριοι καλλιτέχνες ταξιδεύουν, σπονδάζουν σε σχολές Καλών Τεχνών στο εξωτερικό, ακολουθούν κινήματα, επηρεάζονται από νέα περιβάλλοντα, διεκδύνουν τον συναισθηματικό τους ορίζοντα. Ακόμα κι όταν μένουν στον τόπο τους, χρησιμοποιούν πλούτο οπτικών ερεθισμάτων. Η δημιουργικότητα βρίσκεται παντού. Είναι επίσης αλήθεια ότι αυτή η δημιουργικότητα τυχάνει μεγάλης εκτίμησης. Ο εκλεπτυσμός στο ύφος, οι ναίφ τεχνικές, η φωτογραφία, όπως επίσης και η στροφή σε πιο εννοιολογικά έργα τέχνης είναι όλα χαρακτηριστικά της εγχώριας εικαστικής παραγωγής που αναδύεται πιο ενδιαφέροντα από ποτέ. Όσο για τους νέους που εισέρχονται στην εικαστική σκηνή, αυτοί θα απορροφηθούν από τον δυνατό και όλο ενέργεια παλμό της. Η κυπριακή τέχνη θα τραβήξει το δρόμο της. Με δύναμη.

ΜΑΡΙΑ ΛΟΪΖΙΔΟΥ, SELF OTHER, 2007.
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ.

ΜΕΡΑ ΠΡΩΤΗ: ΤΑ ΕΡΓΑ ΚΑΤΑΦΘΑΝΟΥΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΠΑΤΤΙΧΗΣ ΑΝΑΛΑΜΒΑΝΕΙ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΔΥΣΚΟΛΟ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑ ΝΑ ΠΕΤΥΧΕΙ ΤΟΥΣ ΣΩΣΤΟΥΣ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΥΣ ΤΩΝ ΕΡΓΩΝ ΣΤΟ ΧΩΡΟ.

Η ΜΑΡΙΑ ΛΟΪΖΙΔΟΥ ΚΑΙ Ο ΝΙΚΟΣ ΠΑΤΤΙΧΗΣ ΚΑΝΟΥΝ ΔΙΑΛΕΙΜΜΑ. ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ, ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ GLYN HUGHES, *THE BIRTHDAY PARTY*, 1970-1971.

ΑΠΟΓΕΥΜΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΚΑΙ Η ΑΝΤΡΕ ΖΙΒΑΝΑΡΗ ΚΙ Ο ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΣΥΖΗΤΟΥΝ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ.

ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ, ΑΥΤΟ ΤΩΝ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΚΑΙ ΒΑΣΩΣ ΣΕΡΓΙΟΥ, ΕΤΟΙΜΟ ΝΑ ΣΥΝΑΡΜΟΛΟΓΗΘΕΙ.

ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΣΗΚΩΝΟΥΝ ΣΚΕΨΗ... Ο ΦΑΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΜΕ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ *HIS MASTER'S CHOISE*, 2008 (REMIX)

... ΚΑΠΟΙΑ ΣΤΙΓΜΗ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ ΕΚΤΡΟΧΙΑΖΟΝΤΑΙ! ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΣΕ ΚΟΥΤΙ...

Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΔΟΥΚΑ «ΠΑΛΕΥΕΙ» ΜΕ ΤΟΝ ΤΟΙΧΟ ΚΑΙ ΤΟ *FLIPPER'S FAMILY II*.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΑΡΧΙΖΕΙ ΝΑ ΠΑΙΡΝΕΙ ΜΟΡΦΗ. ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ ΔΙΑΚΡΙΝΕΤΑΙ ΤΟ ΠΕΝΤΑΠΤΥΧΟ ΤΟΥ ΠΟΛΥ ΠΕΣΑΙΚΑ, 25/01/2008, 2008.

ΣΑΒΒΑΤΟ ΠΡΩΙ ΚΑΙ Ο ΑΓΓΕΛΟΣ ΜΑΚΡΙΔΗΣ ΣΤΗΝΕΙ ΕΝΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ.

RESISTANCE
IS THE ONLY ART
OF TODAY

ΠΑΥΛΙΝΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΟΥ, ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΣ ΤΕΧΝΗΣ

Εικονομάχοι και εικονολάτρες: μετα-μνημειακός πολιτισμός και η α-θέατη πλευρά της τέχνης

Στην Documenta X της Catherine David το 1997, στο επίκεντρο βρίσκεται η «πολιτική» τέχνη, ενώ η επό-μενη έκδοση αυτής της μεγάλης διοργάνωσης με επιμελητή τον Okwui Enwezor το 2002 χαρακτηρίζεται από τη στροφή στο ντοκουμέντο (documentary turn). Στην έκθεση Iconoclasm του Peter Weibel το 2002 στο ZKM στην Karlsruhe της Γερμανίας, το αντικείμενο περιθωριοποιείται και αποδομείται ως εικόνα. Ο Jacques Ranciere το 2003 στο Le destin des images αναλύει το μέλλον (και παρελθόν) της. Τέχνη, εικόνα, πραγματικότητα και πολιτική μοιάζουν να συγκλίνουν σε ένα ά-τομο. Το αρχείο, το μοντάζ, η επικαιρότη-τα. Κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν ή κατ' ουσίαν;

Οι διάδρομοι των διεθνών φουάρ κατακλύζονται τα τελευταία χρόνια από νέους συλλέκτες, έτοιμους να μετατρέψουν τα μόνον των χρηματιστηρίων σε αισθητικές αξίες. Ο αριθμός των γκαλερί πολλαπλασιά-ζεται ενώ παράλληλα παρουσιάζουν μια όλο και μεγαλύτερη - και συνάμα ανησυχητική - ομοιογένεια. Τα έργα ανεξαρτήτως ποιότητας και τιμής μοιάζουν να «πετούν» από τους τοίχους των γκαλερί. Οι δημοπρα-σίες σύγχρονης τέχνης καταρρίπτουν συνεχώς τα ρεκόρ τιμών που μεταφράζονται σε πολλά μηδενικά. Η εμπειρία της τέχνης συχνά συνοψίζεται σ' εμπορική ανταλλαγή και το διαμαντένιο κρανίο του Damien Hirst μας χαμογελά ειρωνικά.

Μέσα στο ντελίριο της παγκοσμιοποίησης, η πολιτισμική παραγωγή, έκθεση και κατανάλωση διέρχονται κρίση ταυτότητας. Ο οργανισμός της αγοράς έφερε στην επιφάνεια την πόλωση και το χάσμα που δημι-ουργήθηκε ανάμεσα σ' αυτούς που λειτουργούν μέσα στους δικούς της κανόνες ως θεατές και σ' αυτούς που δρουν έξω απ' αυτήν. Οι εκτοπισμοί και μεταστάσεις που παρατηρούνται, δεν είναι απλά γεωγραφικοί αλλά κυρίως ιδεολογικοί. Πού τρέχει η τέχνη, και ποιος την (κατα) τρέχει;

Το 2004 ο Δάκης Ιωάννου και το ίδρυμα ΔΕΣΤΕ παρουσιάζουν την έκθεση «Monument to Now» μ' επιλογές έργων από την ομώνυμη συλλογή. Οι επιμελητές στα κείμενα του καταλόγου συνθέτουν και καταθέτουν ένα ιδεολογικό και φορμαλιστικό κολάζ της σύγχρονης εικαστικής παραγωγής. Ταυτόχρονα αναζητούν το ρόλο του καλλιτέχνη στην εποχή των σπαρ και στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης. Δεκέμ-βριος 2007, το New Museum στη Νέα Υόρκη παρουσιάζει την έκθεση «Unmonumental». Το σκεπτικό της έκθεσης, σύμφωνα με τους επιμελητές, αφορά και πάλιν το κολάζ, τον κατακερματισμό της φόρμας, της εικόνας, των αντικρουόμενων ήχων και γενικότερα τον πολυσύνθετο χαρακτήρα της σύγχρονης εικαστι-κής δημιουργίας. Παράλληλα η έκθεση σκιαγραφεί το σήμερα ως την εποχή που τα σύμβολα καταρρέ-ουν και τα είδωλα αμφισβητούνται. Η περιρρέουσα ανησυχία που εκφράζεται στην έκθεση, διαχέεται στο γενικότερο προβληματισμό του ανακαινισμένου μουσείου και στην προσπάθεια επαναπροσδιορισμού του θεσμικού του ρόλου. Ενδεικτικά, πέρα από τις - πλέον - συνηθισμένες παράλληλες εκδηλώσεις δια-λέξεων, μουσικής, θεάτρου κ.λπ, το μουσείο φιλοξενεί το Night School του Anton Vidokle. Ο καλλιτέχνης προτείνει σαν εικαστικό πρότζεκτ ένα άτυπο νυχτερινό σχολείο, συνέχεια της έρευνας που ξεκίνησε με τη Μανιφέστα 6 και έχοντας σαν κεντρικό άξονα τον προβληματισμό γύρω από το ρόλο δημοσίων πολι-τιστικών ιδρυμάτων, τον μεσολαβητικό χαρακτήρα της τέχνης και το ρόλο του καλλιτέχνη. Το έργο του Vidokle δεν ψάχνει για θεατές, αλλά αναζητεί κοινωνούς. Πέρα από θεωρίες περί relational aesthetics, επιχειρεί ν' αφηγηθεί την παθητική σχέση και να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ έργου και κοινού, επιδιώ-κοντας κριτικό διάλογο. Σημαντική όμως παραμένει η χειρονομία συμπερίληψης ενός τέτοιου πρότζεκτ μέσα στο μοντέλο λειτουργίας του μουσείου. Μέσα στο ιδρυματοποιημένο πλαίσιο θεσμικών φορέων το μνημειακό αποδομείται και το αντιμνημειακό ανοίγει το δρόμο για το μετα-μνημειακό.

Το εγχείρημα, καθώς και άλλα παρόμοια που πληθαίνουν σε συχνότητα, πιθανόν να βρουν πρόσφορο έδαφος, αφού η καταναλωτική βουλιμία που διείπε την αγοράς τέχνης τα τελευταία χρόνια, σταδιακά εξομαλύνεται εξισορροπώντας παράλληλα και τις τιμές, ως αναπόφευκτο επακόλουθο της διαφαινόμενης οικονομικής κρίσης στις ΗΠΑ και αλλού. Η πολιτισμική παραγωγή επαναπροσδιορίζεται πέρα από τους κανόνες της ζήτησης και προσφοράς.

Σαν αποτέλεσμα, στον αντίποδα της αποθέωσης και φетиχισμού του έργου ως κατεχόμενη αντικείμενο αισθητικού συλλογισμού και οικονομικής συναλλαγής, αυτό αμφισβητείται, χωρίς ποτέ ν' αναιρείται εξ ολοκλήρου - αν αναλογιστεί κανείς πόσες φορές «πέθανε» η ζωγραφική - και το εικαστικό έργο ανακά-ει έδαφος σαν συστατικό στοιχείο της εμπειρίας και αντίληψης της ανθρώπινης ύπαρξης. Η πράξη γίνεται θεωρητική και η θεωρία γίνεται πράξη. Ο πλουραλισμός της πολιτισμικής έκφρασης συνθέτει εν τέλει μια κοινότητα, όπου το άρθροισμα ετερόκλητων στοιχείων με κριτικότητα συμβάλλει στην παραγωγή και επικοινωνία γνώσης.

Σε τοπικό επίπεδο, ο πρόσφατος κοινωνικο-πολιτικός εικονικός προβληματισμός της κυπριακής πολιτι-σμικής παραγωγής ενδεχομένως θα καταφέρει να ξεπεράσει την επιφανειακή αναπαράσταση και θεωρη-τική προσέγγιση και ίσως τη διαδεχθεί μια προβληματική επί της ουσίας, τόσο της φόρμας όσο και του περιεχομένου. Προς αναζήτηση του μετα - (;

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΑΛΗΘΕΙΝΟΥ ΠΡΟΣΚΑΛΗΤΗΡΙΟ (1974) ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΕΤΑΙ. ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ, ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΒΑΡΕΛΑ SPACESHIP COLUMBIA, 2006.

ΜΙΧΑΗΛΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΑΣ

Όταν η αγαπητή Έλενα επικοινωνήσει μαζί μου για να μου ζητήσει ένα κείμενο για το Υατερόγραφο που να έχει να κάνει με την Τέχνη, τον Πολιτισμό, το σύγχρονο στα εικαστικά και το μέλλον αυτών στον τόπο τούτο, με τίτλο «Where Do We Go From Here?», χάρηκα που θα είχα μετά από πολύ καιρό την ευκαιρία να θέσω σε εγρήγορση τα κύτταρα του εγκεφάλου μου, να εντοπίσω το εδώ και να οραματιστώ προορισμούς. Αυτόματα στο μυαλό ήρθε η λέξη Όραμα.

Γαράντα οκτώ ώρες μετά βρέθηκα στο σημείο εκκίνησης. Κάτω από τη λέξη Όραμα καμία άλλη λέξη δεν ακολουθούσε, καμία σκέψη δεν έφευγε προς το μέλλον, καμία επιθυμία δεν έκανε τις αισθήσεις μου να προβάλουν τον τόπο που θα ήθελα να φτάσω ή να οδηγηθώ. Κολημένος στην αφετηρία, για πολλοστή φορά στη ζωή μου, υποχρεούμαι να διαπράξω κατ' επανάληψη αυτό που μισώ περισσότερο ίσως με τον εαυτό μου, να επαναλαμβάνω τον εαυτό μου!

Πολιτισμός, πολιτιστική παραγωγή, ιστορική συνοχή -καταγραφή-αρχειοθέτηση, πνευματική ένταξη, συγγενικά ρεύματα-μυαλά, κοινωνικο-πολιτιστικά δρώμενα, πολιτικός πολιτισμός και άλλα ανόητα ρητορικά κατακλύζουν το καθημερινό εξασκώντας φασιστικά στις αισθήσεις την απουσία αντί της όποιας γοητείας (απουσία διαφύλαξης, απουσία ταξινόμησης, απουσία πολιτισμού, απουσία τόπου και χώρου, απουσία ταυτότητας) και κατά συνέπεια να υπογραμμίζεται όχι μόνο το μίζερο του καθημερινού αλλά και το άστοχο της όποιας, εξαιρετικά επώδυνης, ατομικής προσπάθειας.

Γαράντα οκτώ χρόνια μετά βρισκόμαστε στο σημείο εκκίνησης. Το εδώ παραμένει απροσδιόριστο, η ταυτότητα επίσης και η διαφύλαξη, προώθηση του Οράματος πλατειάζει στα συρτάρια των Υψηρεσιών.

Όραμα -αυτό που κάποια εμψνευσμένα άτομα εκ γενετής φέρουν στο DNA τους και το προσφέρουν (και περιφέρουν) στο άγονο

τοπίο της Πολιτείας που το μεταμορφώνει κάτι σε ασθένεια, κάτι σε ανάθεμα.

Είναι όντως εξοργιστικά κουραστικό να υποχρεούμαι -ίσως από τον εαυτό μου- να αντιγράφω τον εαυτό μου χρόνια μετά. Δεν παραληρώ. Παραθέτω (Αυτό και αν είναι εξοργιστικά ψυχοφθόρο, να υποβιάζεις τον εαυτό σου στο τραγικό της επανάληψης του άνευ ουσίας, ενώ επιθυμείς διακαώς να ακούσεις, να δεις, να οσφρανθείς, να γευθείς και να ακουμπήσεις το ωραίο σήμερα).

Και παραθέτω ένα δυσνόητο κείμενό μου γραμμένο την ογδόη Ιανουαρίου χίλια εννιακόσια ενενήντα πέντε (έτσι ολογράφως για να μη μοιάσει απλά σαν ημερομηνία μιας άλλης «μαύρης» επετείου αλλά να έχει το μήκος γραφής της τολαιωρίας μας):

«Πολλές φορές μας έχει λεχθεί ότι το κυριότερο μέσο επιβίωσής μας είναι ο πολιτισμός μας, χωρίς όμως να υπογραμμισθεί αρκετά ότι όταν λέμε πολιτισμός, δεν εννοούμε μόνο το απολιθωμένο παρελθόν ή το μουσειακό αντικείμενο του χθες, αλλά πρώτιστα -εφόσον αφορά τη διατήρησή μας στη ζωή- αφορά στην καθημερινή μας πρακτική που δεν πρέπει να σταματά στα μνημόσυνα από δήθεν σεβασμό αλλά και να στηρίζει τα σημερινά εφόσον αυτά φέρουν την ταυτότητά μας και φέρονται από την ουσία μας.

Πώς όμως είναι δυνατό να υπάρξει το σημερινό τη στιγμή που καταφέραμε, όχι μόνο να φθείρουμε τον πολιτισμό του χθες αλλά πετύχαμε και να τον μετατρέψουμε σε μια θλιβερή και μίζερη εικόνα για εύκολη χρήση στα «σταυροδρόμια της εσπαιτείας» και ακόμα σε στιγμές και είναι αφόρητα πολλές, πολιτιστικής δήθεν ευαισθησίας να γίνεται μπάλωμα προς αυτοκατανάλωση και αυτο-θεραπεία;

Για να υπάρχει η όποια πολιτιστική πρακτική σήμερα, θα πει ότι έχει προηγηθεί η θεωρία. Ότι έχει γίνει ήδη η παρατήρηση, έχει εξαχθεί το συμπέρασμα και έγινε

η κριτική ταξινόμηση του πριν με αποτέλεσμα εκείνο το πνευματικό, πολύτιμο απόσταγμα των περασμένων πράξεων θα μας επέτρεπε -καλά διαφυλαγμένο- τη δημιουργία σήμερα (και την απόλαυσή της).

Η πρακτική υπάρχει εξ ανάγκης και εκ των πραγμάτων, η θεωρία όμως απουσιάζει ελλείψει ουσιαστικής ανάγκης ή φόβου αυτής. Το πολιτισμικό μας γίνεσθαι δεν φέρεται από το πριν, μιας και το προηγούμενο λειτουργεί μόνο σαν δικαιολογία ύπαρξης και όχι σαν ευθύνη πράξης και έτσι απαιτείται γι' αυτό η αιτιολογία του από το «πρέπει». Το «πρέπει» γιατί μοιάζει ή το «πρέπει» γιατί και αλλού έτσι είθισται. Μόνο που η εκ των υστέρων στήριξη της πράξης, του έργου, μας στερεί από τη λογική συνέχεια του πολιτισμού μας (εάν αυτή μπορεί να υπάρξει τοπικιστικά εννοώ), όπως και η στήριξη της πράξης για την προβολή του πεπραγμένου και μόνο εξουδετερώνει την όποια πιθανότητα ορθής βεώρησης του πολιτισμού μας (ακόμα και αυτού του «πολύ» παρελθόντος).

Άτακτα γεμίζουμε το καθημερινό με εκδηλώσεις και δηλώσεις επί αυτών για να τρέφουμε τις αισθήσεις μας με το ψεύδος της υλικής και πνευματικής μας «ανάπτυξης», συγκρίνοντας ποσοτικά τα γεγονότα και αγνοώντας πως για να εκτιμήσουμε το ψεύδος, πρέπει να γνωρίζουμε και να βιώνουμε την αλήθεια και πως τα εφήμερα αυτά έργα δεν αφορούν τη συνέχειά μας και σαν πράξεις μένουν μετέωρες αφού δεν έχουν συνέπεια ούτε μεταξύ τους αλλά ούτε και με τα προηγούμενα.

Έτσι σαν καλοί πολυτεχνίτες αφήνουμε το σπίτι μας να ερημώσει με πολλή τέχνη». Αυτό.

Υ.Γ. But I do have a dream! Και ευτυχώς το μοιράζομαι.

We have a dream.

Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΠΟΘΕΤΕΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ Υ. ΠΡΩΤΟΣ ΕΕΡΝΩ ΤΟ ΧΩΡΟ, 2000-01.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΟΥΜΑΖΗΣ,
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΕΧΝΩΝ
ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ ΚΑΙ
ΙΑΤΡΥΜΑΤΟΣ ΠΙΕΡΙΑΣ

ΤΑ ΤΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ

Φαντάζομαι ότι θα πρέπει να πάμε κάπου όπου να έχει σκιά, δροσιά και ανέσεις. Η Κυπριακή Πολιτεία, αν και στιγματισμένη με ένα πραξικόπημα, μία εισβολή και μία κατοχή που την έχει αφήσει τεμαχισμένη, είναι αντάξει ευρωπαϊκού status και προδιαγραφών και είναι σαράντα οκτώ ετών. Θεωρητικά αλλά και πρακτικά βρίσκεται στην πιο δημιουργική περίοδο της ζωής της. Θα πρέπει λοιπόν, φαντάζομαι, οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ και οι οποίοι ασχολούνται με την πολιτιστική τύχη της Πολιτείας μας, να έχουν ήδη σχεδιάσει την πολιτική του μέλλοντός τους και του δικού μας. Η χώρα μας δείχνει πως δεν στερείται ανθρώπων που έχουν τη δυνατότητα, τη γνώση και τη διάθεση να κατατάξουν – δημιουργικά - την Κύπρο σε πολύ υψηλές βαθμίδες. Για ένα τόσο μικρό και περικλειστο από θάλασσα σύμπαν διαθέτουμε έναν πιονιρικό και κοσμοπολίτικο δυναμισμό, ο οποίος θα μπορούσε να παίξει ρόλο στην περιοχή αλλά και μακρύτερα. Όσο αξιόλογες όμως κι αν είναι οι μεμονωμένες προσπάθειες, εκείνο που χρειάζεται, είναι η χάραξη μιας μακροχρόνιας και ευφάνταστης πολιτιστικής πολιτικής. Η οποία να βασίζεται σε διάφορους άξονες και να προσπαθεί να τους αναπτύξει. Για παράδειγμα:

1. Η Κύπρος πόλος στη λεκάνη της Μεσογείου (Τουρκία-Βόρειος Αφρική- Μέση Ανατολή- Ασία.

Μια χώρα της Ε.Ε. όπως εμείς, θα έπρεπε να πρωτοστατεί στη δημιουργία πολιτιστικών πυρήνων που να ασχολούνται με αυτό που θεωρείται ότι πιο «hot» στη διεθνή πολιτιστική (και πολιτική) σκακιέρα. Να παίξουμε δηλαδή ρόλο και να έχουμε επιρροή σε αυτές τις «δύσκολες» περιαχές του πλανήτη. Αντί να το κάνουμε εμείς, το κάνουν όπως πάντα οι Δυτικοευρωπαίοι οι οποίοι αλωνίζουν σε Αίγαιο, Ισραήλ, Περσία, ακόμη και Συρία.

2. Υποδειγματική Πολιτιστική Υποδομή για μια χώρα που προωθεί ως κύριο εξαγωγίμο προϊόν το πολιτιστικό της παρελθόν, παρόν και μέλλον.

Παρόλο που στη χώρα μας υπηρέτησαν διάσημοι και φωτισμένοι διευθυντές Αρχαιοτήτων, κανένας δεν κατάφερε να πείσει τους κυβερνώντες να αναπτύξουν τη μουσειακή υποδομή της Κύπρου. Με αποτέλεσμα ακόμη να μη διαθέτουμε ένα Αρχαιολογικό Μουσείο ισάξιο των θησαυρών μας. Στη Μοντέρνα και τη Σύγχρονη Τέχνη το ταμείο είναι ακόμη πιο θαλά. Αντί να αποκτήσουμε ένα Μουσείο Μοντέρνας και Σύγχρονης Τέχνης, οδεύουμε ολοταχώς στην απόκτηση ενός πανάκριβου Μεγάρου Πολιτισμού, το οποίο γίνεται για να φιλοξενήσει την Ευρωπαϊκή Προεδρία! Θα θέλαμε κάποτε να ξέρουμε ποια θα είναι η πολιτιστική αποστολή αυτού του Μεγάρου και από ποιους θα διοικείται και τι σχέδιο θα έχει με τον πολιτισμό του τόπου.

3. Πολιτιστική Πολιτική

Χωρίς Υπουργείο Πολιτισμού, οι Πολιτιστικές Υπηρεσίες, μη επαρκώς επανδρωμένες, προσπάθησαν για χρόνια να το υποκαταστήσουν χωρίς επιτυχία, αφού δεν υπήρξε ποτέ ξεκάθαρη πολιτιστική πολιτική. Θα πρέπει άμεσα να συσταθεί η Ενιαία Αρχή Πολιτισμού η οποία θα δώσει σε κάθε τομέα του Πολιτισμού τη σημασία και το όραμα που τους αξίζουν. Δεν μπορεί να ευρισκόμαστε ακόμη κάτω από αποικιοκρατικές νοοτροπίες και πελατειακές σχέσεις. Η οικονομική ενίσχυση προς τις τέχνες θα πρέπει να γίνεται αξιοκρατικά σαν αποτέλεσμα σωστού και εμπνευσμένου μακροχρόνιου σχεδιασμού.

Θα πρέπει οι παροικούντες την Ιερουσαλήμ να αντιληφθούν τη σημασία του Πολιτισμού για τη χώρα σε ένα πολύ πιο ευρύ πλαίσιο από ό,τι το κάνουν μέχρι τώρα. Θα πρέπει να αντιληφθούν πως με αυτό τον τρόπο, μπορεί να δημιουργηθεί για τη χώρα μας ένα πρόσωπο που θα τη βοηθήσει να ανέβει αρκετές βαθμίδες στη διεθνή σκηνή. Οι δημιουργοί μας θα πρέπει να αποτελούν τον πιο ωραίο κρίκο ενός πολύπλοκου πλέγματος (υποδομής, πολιτικής, σχεδιασμού). Δυστυχώς αυτή τη στιγμή αυτό το πλέγμα δεν υπάρχει. Έτσι όλα αφήνονται στην καλή διάθεση, στο ρομαντισμό και την ευσυνειδησία ορισμένων.

Θα πρέπει αυτό άμεσα να αλλάξει αν φιλοδοξούμε κάποτε να πρωταγωνιστήσουμε σε αυτό που προβάλλουμε ως το πιο ισχυρό μας όπλο, τον πολιτισμό. Διαφορετικά μια χαρά είμαστε και έτσι και θα είμαστε και για τα επόμενα χίλια χρόνια, ραγιάδες, ραγιάδες...

ΓΙΑ ΝΑ ΜΗ ΧΑΣΟΥΜΕ ΤΟ ΤΡΕΝΟ

ΑΝΤΡΗ ΜΙΧΑΗΛ, ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΤΕΧΝΗΣ
ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΗΣ ΑΜΙΕΝ ΚΑΙ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΕΠΙΜΕΛΗΤΡΙΑ ΕΚΘΕΣΕΩΝ

Αν τα επιτεύγματά μας στον οικονομικό τομέα είναι τόσο σημαντικά σε σημείο να αποσπώμε θετικούς επαίνους από την Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν βλέπω για ποιο λόγο δεν θα μπορούσαμε να συγκεντρώσουμε τις δυνάμεις μας για να θελώσουμε τα πράγματα και στους τομείς της εκπαίδευσης, της τέχνης και του πολιτισμού γενικότερα. Πού πηγαίνουμε και τι πρέπει να κάνουμε απ' εδώ και πέρα; Θεσμοί και στέρεες υποδομές, επένδυση στο ανθρώπινο δυναμικό (καλλιτέχνες, επιμελητές, κριτικοί τέχνης) και ουσιαστική οικονομική στήριξη (μουσείων, καλλιτεχνών, γκαλερί, κ.λπ) είναι οι τρεις συνιστώσες ενός προβλήματος, που χρειάζεται να λειτουργήσουν ταυτόχρονα. Σ' αυτόν τον τομέα δεν πρέπει να λειτουργούμε σπασμωδικά και αποσπασματικά. Ταπεινά και με μέτρο, σίγουρα και σταθερά, χρειάζομαστε μια συντονισμένη προσπάθεια για μια συνολική αντιμετώπιση και οργάνωση. Η προσπάθεια όλων μας πρέπει να επικεντρώνεται στο να μουν γερές βάσεις σε όλο το ακοδόμημα

για να μην πέσουμε στην παγίδα και κάνουμε όπως τους νεόπλουτους που νοιάζονται περισσότερο για τα στολίδια και την εμφάνισή τους. Για μικρά κράτη όπως η Κύπρος, η υποστήριξη της εκπαίδευσης, της τέχνης και του πολιτισμού είναι θεμελιώδους σημασίας. Είναι εξάλλου αυτό μόνο και τίποτα άλλο που μπορεί, τουλάχιστον σε ευρωπαϊκό επίπεδο, να κάνει την Κύπρο να σταθεί ισάξιο των μεγάλων κρατών. Χρειάζεται για αυτό να αποκτήσει άμεσα η Κύπρος μια σύγχρονη πολιτιστική ταυτότητα για να χαρτογραφηθεί στο χώρο της σύγχρονης τέχνης σαν μια ουσιαστική παρουσία. Το ανθρώπινο δυναμικό υπάρχει εντυχώς. Έχουμε καλλιτέχνες που μπορούν να σταθούν δίπλα από διεθνούς φήμης καλλιτέχνες και να αποσπασουν μάλιστα καλύτερες κριτικές, όπως συνέβη με την Μπιενάλε του Σάο Πάολο. Δεν αξίζει πράγματι να σημειώσουμε ότι το διεθνώς έγκυρο περιοδικό τέχνης Artforum, έκανε την εξής διθυραμδική κριτική για έναν από τους δικούς μας καλλιτέχνες: «The biennial's set

piece was definitely Nikos Charalambidis's Social Gym, 2006, a carnival float filled with policemen and samba dancers, while the neighboring installation by Thomas Hirschhorn looked blunt and generic (and was, for me, the show's biggest disappointment)» (Rafal Niemojewski, Artforum, 19-10-2006). Αν λάβουμε υπ' όψιν μας ότι ο Thomas Hirschhorn είναι αυτή τη στιγμή ένας διεθνούς φήμης και ακριβοπληρωμένος σταρ, μπορούμε να καταλάβουμε τη σημασία αυτής της κριτικής. Έχουμε αυτή τη στιγμή Κύπριους καλλιτέχνες που αν ήταν άλλης εθνικότητας, υποστηρίζονταν από ισχυρές γκαλερί και είχαν μεγαλύτερη προβολή, θα είχαν τόσο οι ίδιοι όσο και η Κύπρος μια πιο σημαντική παρουσία στο διεθνή χώρο. Δεν χρειάζεται γι' αυτό να δαπανηθούν υπέρογκα ποσά –όπως αυτά που χρειάζονται οι εκθέσεις τουρισμού ή μεγαλεπήβολα μεμονωμένα σχέδια που ξεπερνούν το μέτρο για την Κύπρο. Το κράτος έχει λοιπόν να κερδίσει τα μέγιστα αν επενδύσει στο ανθρώπινό του δυναμικό κι αν

δει την τέχνη και τον πολιτισμό ως τους πολυτιμότερους του συμβούλους και τους καλύτερους προοδευτές του στο εξωτερικό. Εκτός από τους θεσμούς και τις υποδομές στις οποίες πρέπει να επικεντρωθεί το κράτος, χρειάζεται επίσης στην Κύπρο η ανάπτυξη των γκαλερί. Μια γκαλερί σε υγιή κατάσταση έχει έναν πολύ σημαντικό ρόλο να παίξει στα καλλιτεχνικά δρώμενα της χώρας. Στηρίζοντας τους καλλιτέχνες κινούν επίσης την οικονομία. Χρειάζεται λοιπόν σήμερα να τους δοθούν τα μέσα για μια διεθνή παρουσία. Μια οικονομική στήριξη του ίδιου του καλλιτέχνη, η προώθησή του στη διεθνή αγορά μέσω των γκαλερί, όπως επίσης και η παρουσία μιας πραγματικής και επικοινωνιακής κριτικής, είναι λίγα από τα πράγματα που θα ωφελήσουν τον καλλιτέχνη αλλά μακροπρόθεσμα και το ίδιο το κράτος. Διότι η Κύπρος του σήμερα χρειάζεται επείγοντως μια σύγχρονη πολιτιστική ταυτότητα και μια πιο ουσιαστική παρουσία τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε διεθνές επίπεδο.

Η Τέχνη να ονειρεύεσαι χωρίς να αιθεροβατείς...

**ΜΑΡΙΝΑ ΣΚΙΖΑ, ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΠΟ-
ΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΡΕΠΟΡΤΑΖ ΣΤΗΝ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ «ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ»**

Η επιστροφή στην Κύπρο στα τέλη της δεκαετίας του '80 δεν ήταν καθόλου εύκολη. Έχοντας περάσει τέσσερα χρό-
νια σε ένα «αλαλάζον» περί τα πολιτιστικά Λονδίνο, ο γυρι-
σμός στο νησί είχε περισσότερο τη μορφή του καθήκοντος
παρά της ελεύθερης επιλογής.

Η δεκαετία του '80 ήταν μια από τις πιο δύσκολες
περιόδους που πέρασε η νεότερη Κύπρος: Από τη μια τα
πάμπολλα προβλήματα που είχαν αναφύει από την τουρκι-
κή εισβολή του 1974 και από την άλλη η ανάγκη να πάει
μπροστά, να εκσυγχρονιστεί και να θέσει προϋποθέσεις
για την ένταξή της στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Νομοτελειακά
η σύγκρουση μεταξύ του κατεστημένου και του οράματος
δημιουργούσε συνεχείς δονήσεις που διατάρασσαν και κυ-
ρίως λειτουργούσαν ως τροχοπέδη σε μια πολιτισμένη και
δημιουργική ζωή που ο καθένας θα επιζητούσε.

Το αδιέξοδο στο κυπριακό πρόβλημα μονοπωλού-
σε το ενδιαφέρον των πολιτικών αφήνοντας στο περιθώριο
άλλες πτυχές της καθημερινότητας. Ήταν στα 1983 όταν η
Τουρκία ανακήρυξε τα κατεχόμενα σε κράτος, ονομάζοντάς
το «Τουρκική Δημοκρατία της Βορείου Κύπρου». Χιλιάδες
έποικοι από την Τουρκία μεταφέρονταν στο βόρειο μέρος
της Κύπρου και η Πράσινη Γραμμή είχε πια ορθωθεί σαν ένα
τεράστιο τείχος κατά μήκος του νησιού. Το μέγεθος της κα-
ταστροφής της πολιτιστικής κληρονομιάς στις κατεχόμενες
περιοχές είχε πια αρχίσει να φαίνεται ξεκάθαρα: Σαλαμίνα,
Σόλοι, Έγκωμη, Αμμόχωστος. Πόλεις που φαινόταν να εί-
ναι χιλιάδες μίλια μακριά και ας μπορούσες να τις αγνίξεις
αν άπλωνες το χέρι.

Ένα κλίμα μαχητικότητας άρχισε να ξυπνά ανά-
μεσα στους Ελληνοκύπριους οι οποίοι κατέκλυζαν τα
οδοφράγματα Άγιος Κασσιανός, Λύμια, Δερύνεια- και
με διαδηλώσεις διεκδικούσαν την ελευθερία της Κύπρου.
Διαδηλώσεις που κατέληγαν σε συγκρούσεις με Τούρκους
στρατιώτες αλλά και συλλήψεις Ελληνοκυπρίων που οδη-
γούνταν στις φυλακές του Ατίλλα.

Ταυτόχρονα ενός άλλου είδους εξέγερση οδή-
γησε σε μια πραγματική επανάσταση στα θέματα μαζικής
ενημέρωσης που κατέληξε στην ίδρυση της ιδιωτικής ρα-
διοτηλεόρασης. Οι πρώτοι «παράνομοι» πομποί στίνω-
νταν σε παράγκες και η λειτουργία τους συνοδευόταν από
πρωτοφανείς εκδηλώσεις πολιτών που ζητούσαν αυτό που
οι αρχαίοι Έλληνες χιλιάδες χρόνια πριν είχαν κερδίσει:

την ελευθερία έκφρασης και τη δυνατότητα να διατυπώνει
κανείς διαφορετική άποψη. Έτσι το 1989, γεννήθηκε η ιδι-
ωτική ραδιοφωνία μέσα από τη φωνή του «Ράδιο Σούπερ».

Την ίδια εκείνη περίοδο οι διαμάχες επεκτάθηκαν
και στην ανάγκη η Κύπρος να αποκτήσει το δικό της πανεπι-
στήμιο. Θα έπρεπε πια ο τόπος να βρει τρόπο να κρατήσει
τους νέους κοντά του δημιουργώντας την αναγκαία εκείνη
ομάδα για να πάει μπροστά, αυτήν των φοιτητών.

Αυτή η αναταραχή δεν άφησε ανεπηρέαστη την
τέχνη. Οι καλλιτέχνες άρχισαν να στρέφονται σε νέες ει-
καστικές αναζητήσεις και να εξερευνούν τις σύγχρονες
τάσεις όπως διαμορφώνονταν στα πολιτιστικά κέντρα της
Ευρώπης. Η κυπριακή τέχνη άρχισε να χαρακτηρίζεται από
την πολλαπλότητα των στιλιστικών και μορφοπλαστικών κα-
τευθύνσεων. Οι πρώτες επαγγελματικές γκαλερί άρχισαν να
δημιουργούνται και οι Κύπριοι καλλιτέχνες είχαν πια την ευ-
καιρία συνομιλίας με τον κόσμο. Η Κύπρος, παρά το νεαρό
της ηλικίας της ως ανεξάρτητο κράτος, είχε μπει για τα καλά
στα μονοπάτια των σύγχρονων εικαστικών αναζητήσεων.

Η απέχθεια που παρατηρείτο από το 1974 και
μετά, στις περιοχές κοντά στην Πράσινη Γραμμή, είχε αρχί-
σει να κεντρίζει το ενδιαφέρον γιατί άρχισε να δημιουργεί-
ται η ανάγκη λύσης του Κυπριακού. Οι νέοι Ελληνοκύπριοι
καλλιτέχνες άρχισαν να συνεργάζονται με Τουρκοκυπρίους
σε κοινές ή ομαδικές εκθέσεις (Brushstrokes across cultures)
που συνήθως γίνονταν με την απουσία της μιας πλευράς,
είτε λόγω της άρνησης του Ντενκτάς να επιτρέψει την ελεύ-
θερη πρόσβαση των Τουρκοκυπρίων στις ελεύθερες περιο-
χές, είτε να επιτρέψει στους Ελληνοκυπρίους να μεταβούν
στα κατεχόμενα.

Μέσα σε αυτούς τους δύσκολους καιρούς βρέθηκα
στην Κύπρο κρατώντας ένα πανεπιστημιακό πτυχίο στην
Ιστορία της Τέχνης. Οι συγκυρίες το έφεραν να εργάζομαι
στην εφημερίδα «Αλήθεια» κάνοντας πολιτιστικό ρεπορτάζ,
καλύπτοντας παράλληλα και άλλα θέματα, δικαστηριακά,
κοινωνικά, πολιτικά κ.λπ. Η εξειδίκευση των μόνιμων συντα-
κτών στις εφημερίδες ήταν είδος πολυτελείας, ειδικά σε θέ-
ματα τέχνης και πολιτισμού.

Ήταν στα 1989 όταν πήρα μια πρόσκληση από
τον Νίκο Παττίχη να συζητήσουμε την προοπτική συνεργα-
σίας. Κυκλοφορούσε τότε ευρέως ότι ο εγγονός του ιδρυτή
του Φιλελεύθερου, Νίκου Παττίχη, είχε αναλάβει τη διεύ-
θυνση της εφημερίδας και στόχος του ήταν να κάνει ριζι-
κές αλλαγές.

Ανέβηκα το κτίριο της οδού Βύρωνος στη Λευκω-
σία όπου στεγαζόταν η εφημερίδα. Ο Νίκος με περίμενε
στα γραφεία του. Το πρόσωπο που συνάντησα, δεν είχε κα-
μιά σχέση με το πρότυπο του εκδότη και διευθυντή εφημε-
ρίδας που κυριαρχούσε μέχρι τότε. Νεαρός, σχεδόν στην
ίδια ηλικία μαζί μου, με τις ίδιες ανησυχίες, με πολύ όραμα
να εκσυγχρονίσει την εφημερίδα και με πολλή δύναμη να
υπερникήσει κατεστημένα και στερεότυπα. Οι σκέψεις του
ήταν ξεκάθαρες και ριζοσπαστικές. Ήθελε να εργοδοτεί
συντάκτες οι οποίοι να είναι εξειδικευμένοι στα θέματα που
καλύπτουν. Από τις πρώτες του σκέψεις, να δημιουργήσει
καθημερινή σελίδα που να καλύπτει θέματα τέχνης και πο-
λιτισμού έχοντας πάντα μια διάθεση κριτικής. Αποκλειστικά
και μόνο με αυτά! Δεν ζητούσα τίποτα περισσότερο.

Αμείχωνι στις πρώτες πρωινές συσκέψεις καθώς ήμουν
η μοναδική γυναίκα δημοσιογράφος. Και η μικρότερη σε
ηλικία. Αντιμέτωπη με τον Χριστάκη Κατσαμπά, τον Άνθο
Λυκαύνη, τον Σταύρο Αγγελίδη, τον Χρίστο Πέτσα, τον Σω-
τήρη Μιχαήλ, τον Χρίστο Γιαννακό, τον Νίκο Τόκα. Όταν
ερχόταν η σειρά μου να θέσω κάποια θέματα προς συζή-
τηση, ομολογώ δεν ήταν ό,τι πιο εύκολο. Ποιος νοιαζόταν
για τον πολιτισμό όταν πολύ πιο «σπουδαία» θέματα μονο-
πωλούσαν τους τίτλους των εφημερίδων; Ή από την άλλη,
πώς τολμούσα να τα βάζω με κατεστημένα, πώς τολμούσα
να κάνω κριτική σε κάποιον καλλιτέχνη χωρίς να τον ραίνω
με ροδόσταγμα και πώς τολμούσα να πω ξεκάθαρα ότι δεν
υπήρχε η παραμικρή έγνοια από το κράτος να δημιουργήσει
υποδομή και θεσμούς για να στηρίξει τους καλλιτέχνες και
τα δημιουργήματά τους;

Σήμερα μπορώ να πω με σιγουριά ότι αν δεν είχα
τον Νίκο Παττίχη δίπλα να με στηρίζει, ακόμα και σε
στιγμές δύσκολες που ερχόμουν αντιμέτωπη με τους τότε
μονοπωλούντες «την καλλιτεχνία», θα είχα αποχωρήσει
από το επάγγελμα προ πολλού. Ένιωθα ότι πάντα είχα δί-
πλα μου έναν υποστηρικτή, αλλά και έναν αυστηρό κριτή,
καθώς η πολιτιστική στήλη ήταν από τις πρώτες που διάβαζε

το πρωί. Μου κτυπούσε το τηλέφωνο, είτε για συγκαρτήρια
είτε για κάποια παρατήρηση είτε απλά για σχολιασμό κά-
ποιου γεγονότος. Όταν ο ίδιος αρχιτέκτονας είχε μια κα-
ταπληκτική αισθητική στη δόμησή της πολιτιστικής σελίδας,
την οποία ανανεώναμε πολύ συχνά. Παρά το βεβαρημένο
του πρόγραμμα ήταν παρών στις πλείστες εκδηλώσεις και
κυρίως στις εικαστικές εκθέσεις όπου άρχισε να συλλέ-
γει τα πρώτα του έργα. Ο τρόπος που συνέλεγε έργα, με
είχε εντυπωσιάσει. Έμπαινε στο χώρο της έκθεσης, έκανε
ένα γρήγορο γύρο για να σταθεί ξαφνικά μπροστά, πχ, σε
έναν πίνακα και να μείνει εκεί. Αυτό ήταν και το έργο που
θα αγόραζε, αυτό που ερωτευόταν από την πρώτη στιγμή.
Το ενδιαφέρον του άρχισε να επικεντρώνεται στους νέους
δημιουργούς που έφταναν στην Κύπρο μετά τις σπουδές
τους στο εξωτερικό. Άρχισε να αγοράζει έργα τα οποία
έφερνε στην εφημερίδα, με αποτέλεσμα το κτίριο του Φιλε-
λεύθερου σιγά-σιγά να αρχίσει να μοιάζει περισσότερο με
μουσείο. Αν και το ενδιαφέρον του επικεντρωνόταν στους
νέους καλλιτέχνες, δεν δίσταζε να εκφράζει το σεβασμό
του στους παλαιότερους. Και στις πολλές εξόδους μου για
συνεντεύξεις με καλλιτέχνες, ο Νίκος ερχόταν μαζί, όσο
του το επέτρεπαν οι πολλές ευθύνες που είχε αναλάβει
στην ανανέωση της ιστορικής εφημερίδας που είχε αναλά-
βει. Μια από αυτές ήταν η επίσκεψη στο σπίτι του Αδαμάντι-
ου Διαμαντή, στον οδό Ουσσαγόδρα, όπου ο καλλιτέχνης
άνοιξε για πρώτη φορά τα περίφημα σχέδια που έκανε για
το μνημειακό του έργο «Ο Κόσμος της Κύπρου». Θυμάμαι
ακόμα την επίσκεψη στο σπίτι του Τηλέμαχου Κάνθου, στο
εργαστήρι του Άγγελου Μακρίδη, στην έκθεση του Αλθει-
νού στο Κέντρο Τέχνης Διάσπρη.

Σύντομα κλείνουν είκοσι χρόνια από τότε που πέρασα
για πρώτη φορά την είσοδο του Φιλελεύθερου. Γνωρίζοντας
ότι όλα αυτά τα χρόνια ο Νίκος Παττίχης έχει δημιουργήσει
μια σημαντική συλλογή έργων τέχνης, είναι με πολύ ενδια-
φέρον που θα την δω ως σύνολο, ειδικά για το λόγο ότι την
επιμέλεια της θα έχει ο ίδιος. Πιστεύω ότι ο Νίκος δεν πλη-
ροί τις προϋποθέσεις ενός παραδοσιακού συλλέκτη, αυτού
δπλαδί που έχει ως προτεραιότητα την επένδυση και μετά
το πάθος, αλλά έχει διαμορφώσει μέσα του την ικανότητα
να συλλέγει έργα ζώντας το δικό του όνειρο. Νιώθω ότι έχει
φτιάξει μια συλλογή η οποία θα διαιωνίσει την τρυφερότη-
τα ως τη μόνη ευκαιρία, καθώς μεγαλώνουμε, να πιάνουμε
φιλιές με το χρόνο. Αυτό το χρόνο ο οποίος μόλις πέρασε
από μπροστά μας και μπορούμε ακόμα να κρατήσουμε για
να κάνουμε όλοι έναν απολογισμό.

«Where Do We Go From Here?», ο τίτλος της έκ-
θεσής του. Πού βρισκόμαστε και πού οδεύουμε... Δυστυ-
χώς τα πράγματα όσον αφορά το πολιτιστικό μας προφίλ αν
δεν είναι ίδια όπως πριν είκοσι χρόνια, είναι σίγουρα χειρό-
τερα... τουλάχιστον όσον αφορά τα εικαστικά, όσο παρά-
δοξο και αν ακούγεται: Σημαντικές γκαλερί έχουν κλείσει,
μεγάλα εικαστικά γεγονότα που συνέβαιναν τότε, δεν συμ-
βαίνουν σήμερα, η νέα κρατική πινακοθήκη μοιάζει άπιαστο
όνειρο, έργα τέχνης ταλαιπωρούνται σε άθλιες αποθήκες,
η τρυφερότητα που δείχνει το κράτος στους δημιουργούς,
είναι μηδενική, η ιδιωτική πρωτοβουλία μεγάλων ιδιωτικών
οργανισμών απόνισε. Για άλλη μια φορά, ο Νίκος Παττίχης
κάνει το πρώτο βήμα, θέτοντας ερωτήματα και προκαλώντας
όλους να βοηθήσουμε το πολιτιστικό δυναμικό της Κύπρου.
Αυτή τη φορά στην πρόκληση για αυτοκριτική μπαίνει πρώ-
τος μπροστά από τον καθρέφτη.

ΤΟ «ΜΑΤΙ» ΤΟΥ ΣΥΛΛΕΚΤΗ

Ο ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΟΥΜΑΖΗΣ, ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΤΕΧΝΩΝ, ΚΑΝΕΙ ΜΙΑ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΣΤΟ ΡΟΛΟ ΠΟΥ ΕΠΑΙ ΞΑΝ ΟΙ ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΚΙ ΑΝΑΛΥΕΙ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΠΟΥ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΥΚΕΜΧ, ΥΠΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΕΝΔΕΛΑΚΤΙΚΟΙ ΜΟΥΣΕΙΑΚΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΠΗΛΕΞΕ ΝΑ ΚΛΕΙΣΕΙ ΜΕ ΜΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΜΕ ΕΠΛΟΓΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ ΝΙΚΟΥ ΧΡ. ΠΑΤΤΙΧΗ ΚΑΙ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΥ.

Το Πρόγραμμα ΥΚΕΜΧ, Υπό Κατασκευή Εναλλακτικό Μουσειακό Χώρο που οργανώθηκε στην Παλιά Ηλεκτρική, κλείνει σε λίγο τις πύλες του. Στους μήνες που πέρασαν, παρουσιάσθηκαν πολλά και διάφορα γεγονότα τα οποία έδωσαν την ευκαιρία σε νέους, κυρίως, πολιτιστικούς παραγωγούς, να αναζητήσουν τους προσωπικούς τους δρόμους έκφρασης στο χώρο της Σύγχρονης Τέχνης.

Το πρόγραμμα, που φιλοδοξεί να αποτελέσει θεσμό στα πολιτιστικά μας πράγματα, κατάφερε επίσης να ιδρύσει και να λειτουργήσει το Κυπριακό Εικαστικό Αρχείο, γεγονός πολυσήμαντο για το χώρο μας. Οι μήνες που πέρασαν, δημιούργησαν επίσης το έδαφος για την ανάπτυξη μιας - πλην ελαχίστων εξαιρέσεων - γόνιμης κριτικής προσέγγισης που σίγουρα θα βοηθήσει στην περαιτέρω εξέλιξη. Αυτή η πρώτη προσπάθεια χαρτογράφησης της κυπριακής ε-

καστικής σκηνής κλείνει με την παρουσίαση της ιδιωτικής συλλογής του Νίκου Παττίχη και της εφημερίδας Φιλελεύθερος. Της παρουσίασης αυτής προηγήθηκε η έκθεση με τη συλλογή του Πολιτιστικού Κέντρου της Τράπεζας Ματfin-Λαϊκή. Προσκαλώντας έναν ιδιώτη συλλέκτη καθώς και ένα ιδιωτικό τραπεζικό ίδρυμα θελήσαμε να διερευνήσουμε και κατ' επέκταση να παρουσιάσουμε στο κοινό, πώς αναπτύσσεται και πώς λειτουργεί ο μηχανισμός μιας ιδιωτικής συλλογής. Επιπλέον καλέσαμε τους συλλέκτες να επιμεληθούν οι ίδιοι τις παρουσιάσεις τους, ώστε να πάρουμε μια πιο σφαιρική εικόνα που αφορά στο «συλλεκτικό» κριτήριο. Η ιστορία των ιδιωτικών συλλογών δεν είναι καινούρια. Ήδη από την Αναγέννηση μια μεγάλη οικογένεια, αυτή των Μεδίκων στη Φλωρεντία, δημιούργησε μια τεράστια παράδοση στον τομέα των συλλεκτικών. Οι Μεδικοί ήταν μια πανίσχυρη οικογένεια που κυριάρχησε στη Φλωρεντία από το 13ο μέχρι το 17ο αιώνα. Οι Πάπες Λέων ο 10ος, Κλήμης ο 7ος και ο Λέων ο 11ος προέρχονταν από

τους Μεδικούς. Οι Μεδικοί με προεξάρχοντα τον Λορέντζο τον Μεγαλοπρεπή ήταν οι υπαίτιοι για την ανάθεση της δημιουργίας μερικών από τα πιο σημαντικά έργα της Αναγέννησης. Αρκεί να αναφέρουμε τον Μιχαήλ Αγγελο και την Καπέλα Σιστίνα, τον Ντα Βίντσι και τον Ραφαήλ. Οι δε συλλογές τους αποτέλεσαν τον πυρήνα της περίφημης Πινακοθήκης Uffizi.

Η αγάπη ή καλύτερα το πάθος για την απόκτηση σπάνιων και ωραίων αντικειμένων συνεχίσθηκε με μεγάλη θέρμη. Είτοι πρωτοδημιουργήθηκαν και οι μεγάλες ιδιωτικές συλλογές αρχαιοτήτων, που σίγουρα σχετίζονταν και με την αρχαιοκαπηλία και τα grands tours των Ευρωπαίων περιηγητών στην Ανατολή. Ας μην ξεχνάμε τον Luigi Palma di Cesnola, οι καταστροφικές «ανακαλύψεις» του οποίου δημιούργησαν το Μетроπολιτικό Μουσείο της Νέας Υόρκης αλλά κόσμησαν και τις προθήκες και άλλων μουσείων και συλλογών.

Ο Νέος Κόσμος, το νέο χρήμα, η Αμερική έχει επίσης τη μερίδα του λέοντος στον τομέα των ιδιωτικών συλλογών. Μεγάλοι μεγιστάνες του χρήματος δημιούργησαν μερικές από τις πιο σημαντικές συλλογές του 20ού αιώνα στον κόσμο.

Τι καθορίζει όμως την επιλογή του συλλέκτη; Ποιο είναι το μοναδικό εκείνο αισθητήριο που κάνει μια συλλογή να ξεχωρίζει; Μια χαρακτηριστική περίπτωση είναι εκείνη του Αμερικανού συλλέκτη Albert C. Barnes. Ο Barnes ξεκίνησε από μια φτωχή οικογένεια και όπως πολλοί Αμερικανοί κατάφερε να πραγματοποιήσει το αμερικάνικο όνειρο και να αποκτήσει περιουσία. Ο Barnes συμφώνησε το 1923 να δείξει μέρος της συλλογής του (τα πρόσφατα αποκτήματα) στην Ακαδημία Καλών Τεχνών της Πενσιλβάνια. Για πρώτη φορά οι κάτοικοι της Φιλαδέλφειας έβλεπαν έργα των Matisse, Derain, Soutine, Modigliani, Utrillo, Picasso, de Chirico και Laurencin, καθώς και γλυπτά του Lipchitz. Η υποδοχή στα έργα αυτά τόσο από τον Τύπο όσο και από το κοινό και τους τοπικούς καλλιτέχνες ήταν αποκαρδιωτική. Τα χαρακτηρίσαν λίγο ως πολύ σκουπίδια.

Σαν αντίδραση ο Barnes δεν ξαναπαρουσίασε ποτέ δημόσια τη συλλογή του που σημειωτέον ήταν μια από τις πιο μεγάλες και ακριβές στην Αμερική. Αντίθετα επέτρεψε την είσοδο μόνο κατόπιν πρόσκλησης, ιδρύοντας ταυτόχρονα το Ίδρυμα Barnes του οποίου κύριος στόχος ήταν το εκπαιδευτικό έργο. Ο Barnes είχε το αισθητήριο εκείνο που πολλοί επιμελητές μουσείων δεν έχουν. Δεν προσπαθούσε να δημιουργήσει μια χρονολογικά σωστή συλλογή, αλλά μια συλλογή από έργα διαφόρων περιόδων που ανταποκρίνονταν στο δικό του αισθητήριο, το οποίο ο ίδιος με τα χρόνια καλλιέργησε προσπαθώντας να κατανοήσει τα επιτεύγματα των μεγάλων καλλιτεχνών. Ο ίδιος ο Matisse θαύμαζε τον Barnes για τον τρόπο που παρουσίαζε τα έργα του: Ενας Modigliani πλάι σε έναν El Greco, ο Renoir δίπλα στον Rubens. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε μια από τις πιο πολυσυλλεκτικές και πολυπολιτισμικές συλλογές στον κόσμο.

Η Αμερική αλλά και η Ευρώπη έχουν πολλά παρόμοια παραδείγματα. Το μεγαλύτερο μέρος των έργων του Marcel Duchamp, που ο ρόλος του στην εξέλιξη της τέχνης υπήρξε καταλυτικός, θα χανόταν αν δεν υπήρχαν οι Walter και Louise Arensberg και η Katherine Dreier οι οποίοι ασχολήθηκαν με πάθος με τη συλλογή των έργων του, τα περισσότερα των οποίων εκτίθενται σήμερα στο Μουσείο της Φιλαδέλφειας.

Η ιστορία των ιδιωτών συλλεκτών συνεχίζεται μέχρι τις μέρες μας με το ίδιο πάθος και με μεγαλύτερη δύναμη. Ο Charles Saatchi, μεγάλος διαφημιστής, έχει τον τίτλο του συλλέκτη που κατάφερε να δημιουργήσει παγκόσμιες τάσεις στην αγορά της τέχνης. Όταν άρχισε να μαζεύει τη νέα γενιά Βρετανών καλλιτεχνών, όλος ο κόσμος έσπευσε να τον ακολουθήσει: Damien Hirst, Tracey Emin, Chapman Bros και τόσοι άλλοι. Το ίδιο έγινε με τους Αμερικανούς και αργότερα με τους Κινέζους καλλιτέχνες. Μέχρι που ο Saatchi έστρεψε το ενδιαφέρον του στο Ιράν και το Ιράκ και τότε το πλήθος της τέχνης άρχισε να γονιεύεται από τους άγνωστους αυτούς Ασιάτες καλλιτέχνες. Σήμερα οι ιδιώτες συλλέκτες αποτελούν ένα ισχυρό club ανθρώπων που επηρεάζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τις εξελίξεις στο χώρο της σύγχρονης τέχνης. Επηρεάζουν καλλιτέχνες, μουσεία, επιμελητές και κατά κάποιον τρόπο καθορίζουν το λεγόμενο χρηματιστήριο της τέχνης.

Ο François Pinault, Γάλλος μεγαλοεπιχειρηματίας, ο οποίος θεωρείται και ο άνθρωπος με τη μεγαλύτερη επιρροή στο χώρο της σύγχρονης τέχνης παγκόσμια, δημιούργησε ορισμένες δονήσεις πολλών ρίκτης όταν αποφάσισε να μεταφέρει την τεράστια συλλογή του στη Βενετία, καθώς η γαλλική γραφειοκρατία τον εμποδισε να κτίσει το μουσείο του σε ένα νησί του Σικουάνα.

Ότι χαρακτηριστικό σχεδόν όλων των πετυχημένων συλλεκτών είναι ότι καταφέρνουν μέσα από το προσωπικό τους αισθητήριο (που πολλές φορές προέρχεται και από μια καταπιεσμένη ανάγκη ενασχόλησης των ίδιων με την τέχνη), να δημιουργούν συλλογές με ισχυρή

προσωπικότητα που δεν ακολουθούν την πεπατημένη οδό των μεγάλων μουσείων ή άλλων ιδρυμάτων. Μακριά από εθνικές πολιτικές και γραφειοκρατίες, οι ιδιώτες συλλέκτες δημιουργούν ένα δικό τους καλλιτεχνικό σύμπαν, πολλές φορές άνισο και στερόκλητο, που σε αρκετές όμως περιπτώσεις εντοπίζει την ουσία των πραγμάτων πολύ πιο εύστοχα από ένα μεγάλο μουσείο ή μια δημόσια συλλογή. Το σημαντικό επίσης είναι ότι τελικά όλες αυτές οι μεγάλες ιδιωτικές συλλογές, μέσα από τη δημιουργία ιδρυμάτων ή ιδιωτικών μουσείων, βρίσκουν το δρόμο τους για το μεγάλο κοινό και καταλαμβάνουν δυναμικές θέσεις στον πολιτιστικό ιστό της κάθε χώρας.

Ας επιστρέψουμε όμως στην Κύπρο. Θα ήταν βέβαια παράλογο να περιμένουμε αντίστοιχη εξέλιξη με εκείνη της Αμερικής ή της Ευρώπης σε μια μικρή και σχετικά καινούρια Δημοκρατία με τα γνωστά προβλήματα. Παρόλα αυτά υπήρξαν και εδώ φωτισμένες περιπτώσεις ανθρώπων με όραμα και δυνατότητες, οι οποίοι κατόρθωσαν να συλλέξουν, να διαπρήσουν και να παρουσιάσουν στο κοινό σημαντικούς θησαυρούς. Αναφέρω σχετικά τις πέντε γενιές της οικογένειας Πιερύδη της Λάρνακας που με όραμα και διεισδυτικότητα συνέλεξαν πολύτιμους κυπριακούς θησαυρούς ήδη από το 19ο αιώνα που εκτίθενται ακόμη στο μουσείο-οικία της οικογένειας στη Λάρνακα. Για τη διατήρηση της συλλογής στο δινηκές δημιουργήθηκε καταπύρισμα με τη Λαϊκή Τράπεζα. Το 1974 δημιουργήθηκε το Ίδρυμα Πιερύδη που ασχολείται συστηματικά μέσα από διάφορα μουσεία, με την τέχνη και τον πολιτισμό.

Ο Κυπριαλ Τζιάπρας υπήρξε επίσης σημαντικός συλλέκτης αρχαιοτήτων στη Λάρνακα. Η συλλογή του δωρήθηκε από το γιο του Γεώργιο Τζιάπρα Πιερύδη στην Τράπεζα Κύπρου και σήμερα εκτίθεται στο Πολιτιστικό Ίδρυμα της Τραπεζας. Η οικογένεια Λεβέντη δημιούργησε μια σημαντική συλλογή ζωγραφικής και γλυπτικής και συνέβαλε τα μέγιστα μέσω του Ιδρύματος Λεβέντη στη διάδοση της αρχαίας κυπριακής κληρονομιάς τόσο στην Κύπρο όσο και στο εξωτερικό. Ο Δάκης Ιωάννου που δημιούργησε στην Αθήνα το Ίδρυμα ΔΕΕΤΕ, ασχολείται αποκλειστικά με τη σύγχρονη τέχνη στο πιο υψηλό της επίπεδο. Σήμερα βρίσκεται ψηλά στη λίστα των ανθρώπων με τη μεγαλύτερη επίδραση διεθνώς στον τομέα της τέχνης και η συλλογή του θεωρείται από τις πλέον σημαντικές στον κόσμο.

Τι συμβαίνει όμως με την Κυπριακή Σύγχρονη Τέχνη; Υπάρχουν οι συλλέκτες εκείνοι που την έχουν αγαπήσει, μελετήσει και τελικά αποκτήσει; Τις δεκαετίες '80 και '90 τα πολιτιστικά ιδρύματα των τραπεζών Κύπρου και Λαϊκής έπαιξαν ίσως τον πιο σημαντικό ρόλο στη δημιουργία ιδιωτικών συλλογών κυπριακής τέχνης. Σήμερα φαίνεται πως οι τάσεις έχουν αλλάξει. Η απουσία ενός υπουργείου ή μιας Αρχής Πολιτισμού εξακολουθεί να στερεί από την Κύπρο ένα οργανωμένο πολιτιστικό πλέγμα που θα βοηθούσε στην παράλληλη ανάπτυξη όλων των εκφάνσεων του πολιτισμού. Μια ξεκάθαρη πολιτιστική πολιτική, που για αρκετές σύγχρονες χώρες αποτελεί και ισχυρό πολιτικό όπλο, θα συνέβαλλε σε μια πιο οργανωμένη και δυναμική εικόνα του καλλιτεχνικού μας τοπίου.

Γι' αυτό και η περίπτωση του Νίκου Παττίχη είναι καθοριστική. Μέσα από την προσωπική του συλλογή και αυτήν της εφημερίδας Ο Φιλελεύθερος, ο Παττίχης ενδιαφέρεται πρώτιστα για την κυπριακή τέχνη και κυρίως για τους νέους Κύπριους καλλιτέχνες. Μάλιστα, για την παρουσίαση στο Κέντρο Τεχνών ο Παττίχης ανέθεσε τη δημιουργία καινούριων έργων σε πολλούς νέους καλλιτέχνες. Με ενθουσιασμό, ο συλλέκτης προσπαθεί να οργανώσει ένα εικαστικό τοπίο και να παίξει ένα δυναμικό ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων στον τόπο μας. Οι προσωπικές του ανησυχίες γίνονται ανησυχίες όλων μας και το motto «Where Do We Go From Here?» εμπεριέχει και την αγωνία, ατομική και συλλογική, για την κατεύθυνση που πρέπει να πάρουν τα πράγματα. Για το ενδιαφέρον, επίσημο και ανεπίσημο, ιδιωτικό και πρώτιστα δημόσιο που θα πρέπει να επιδειχθεί αν θα θελήσουμε ποτέ να ξεφύγουμε από το προσώπιο του παρελθόντος και να ενδυσούμε το σύγχρονο ένδυμα του παρόντος και του μέλλοντος. Βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη καμπή αυτογνωσίας. Η σύγχρονη Κύπρος δεν έχει ακόμη καταφέρει να αυτοπροδιοριστεί και να αυτοαναλυθεί. Τα τριάντα τέσσερα χρόνια διαίρεσης είναι, πιστεύω, αρκετά για να μας αποκόλλουν από το ωραιοποιημένο πλέγμα της παρελθοντολαγνείας. Θα πρέπει σύντομα να στηριχθούμε στις καινούριες μας δυνάμεις, στην πρωτοπορία των ανθρώπων μας, στις καινούριες μας κατακτήσεις, τιμώντας πάντοτε, εξερευνώντας και αναλύοντας την ιστορία μας. Γι' αυτό και περιπτώσεις ιδιωτών συλλεκτών όπως του Νίκου Παττίχη, ενός νέου ανθρώπου με αγάπη και πάθος, αλλά και επιρροή θα πρέπει να αποτελέσουν σημεία αναφοράς για την επεξεργασμένη μετεξέλιξη μας. Αν φυσικά θελήσουμε να μεταλλαχθούμε σε ένα σύγχρονο ευρωπαϊκό κράτος με επιρροή, στα ανατολικά της Μεσογείου, στις παρυφές της Μέσης Ανατολής, της Βόρειας Αφρικής και της Ασίας.

ΤΟ ΠΡΟΦΙΛ ΜΙΑΣ ΑΝΑΘΕΣΗΣ

Η Αντρέ Ζιβανάρη έρχεται σε επαφή με τους καλλιτέχνες στους οποίους ο Νίκος Παττίχης ανέθεσε τη δημιουργία έργων ειδικά για την έκθεση και καταγράφει τις σκέψεις τους.

Η έκθεση της συλλογής του Ν. Παττίχη αποτελεί την κορύφωση της δι-οργάνωσης του «Υπό Κατασκευή: Εναλλακτικοί Μουσειακοί Χώροι». Το «Υστερόγραφο» στο συγκεκριμένο τεύχος μετατρέπεται σ' έναν εικαστικό κατάλογο και λειτουργεί ως η πρώτη επίσημη καταγραφή της συλλογής του. Ένα ντοκουμέντο που ταυτόχρονα επιχειρεί να χαρτογραφήσει τη σύγ-χρονη κυπριακή τέχνη μέσα από τις επιλογές του ιδιώτη συλλέκτη. Το και νούριο κομμάτι της συλλογής, που προστίθεται σ' αυτή τη χαρτογράφηση, είναι η πρωτοβουλία του Ν. Παττίχη να αναθέσει σε νέους καλλιτέχνες τη δημιουργία έργων για τη συγκεκριμένη έκθεση. Δείχνοντας έτσι, τη σο-βαρότητα με την οποία ο συλλέκτης προσεγγίζει τη σύγχρονη τέχνη που

παράγεται στον τόπο, αλλά και τον ξεχωριστό του τρόπο επαφής με τους καλλιτέχνες. Εμβολιάζοντας δημιουργικά την καλλιτεχνική παραγωγή με δυναμισμό, ενθουσιασμό και αναμονή ως προς το τελικό αποτέλεσμα. Πέ-ντε Κύπριοι καλλιτέχνες διαφορετικών τάσεων και τεχνοτροπιών (με όχι μεγάλη διαφορά ηλικίας μεταξύ τους) προσεγγίστηκαν από το συλλέκτη και αποδέχτηκαν την πρόκλησή του. Ο Φάνος Κυριάκου, ο Παναγιώτης Μιχαήλ, ο Πόλυς Πεσλίκας, ο Σωκράτης Σωκράτους και ο Λευτέρης Τά-πας δέχθηκαν την πρόκληση/πρόκληση της ανάθεσης. Ερχόμενη σε επα-φή μαζί τους, συζήτησα και κατέγραψα τις σκέψεις τους γι' αυτήν την κίνηση του συλλέκτη.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΤΑΠΑΣ, ΕΡΓΟ ΕΝ ΠΡΟΟΔΩ
ECLIPSE (FROM CABINETS OF CURIOSITIES),
2008

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΤΑΠΑΣ

«Το γεγονός της ανάθεσης ήταν μεγάλη ευθύνη και ταυτόχρονα σημαντικό κίνητρο να δώσω ό,τι καλύτερο. Δεν πραγματοποιούνται τέτοιες εκθέσεις συχνά. Να προβληθεί η εικόνα της τέχνης στην Κύπρο και κυρίως από την πλευρά τόσο των νεότερων όσο και των νεότερων καλλιτε-χνών, ώστε να προκύψει ένας θετικός ανταγωνισμός. Η σχέση του Ν. Παττίχη με την τέχνη είναι σχέση αγάπης. Δεν είναι έμπορος, ούτε θέλει να κερδίσει κάτι που δεν έχει. Κάνει μία αρχή, που θα συνεχιστεί πάνω στην υπάρχουσα συλλογή, στους καλλιτέχνες... μία καταγραφή της νεό-τερης/σύγχρονης κυπριακής και όχι μόνο τέχνης, από έναν παιδισμένο (με τα έργα που αγοράζει) συλλέκτη. Βασίζομαι στην προσωπική μας σχέση, την αλληλοεμπιστοσύνη, την εκτίμηση. Ήταν ο πρώτος που αγόρασε έργο μου το 2001 απ' την πρώτη μου κιόπια έκθεση. Στηρίζει τους νέους καλλιτέχνες και η έκθεση αυτή είναι μία αδιαμφισβήτητη απόδειξη των καθαρών/ειλικρινών προθέσεών του».

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

«Είμαι συνεργάτης στο “Υστερόγραφο”, αλλά ποτέ δεν είχα προσωπική σχέση με τον Ν. Παττίχη. Η πρωτοβουλία της προσέγγισης ήταν καθαρά δική του

υπόθεση. Συζητήσαμε πώς θα μπορούσε να εξελιχθεί η δουλειά μου που παρουσιάστηκε για τον εικό *Hermès* με θεματολογία τα ζώα. Μου αρέσουν οι συ-νεργασίες. Η πρόταση της ανάθεσης με γοήτευσε. Με ενδιαφέρει, γιατί ανοίγουν οι ορίζοντες του καλλιτέχνη. Ξεπερνώντας τις όποιες αναστολές έρχεται

σε επαφή, υπάρχει διάλογος... προτείνει. Για μένα που ζω στην Αθήνα, είναι σημαντικό να εκθέτω στην Κύπρο και να δίνω το παρών μου. Δεν άφησα τη

σχέση μου με την Κύπρο. Η δουλειά μου διαδραματίζει ό,τι πιο σημαντικό στη ζωή μου. Μέσα από την έκθεση στην Κύπρο έχω/διατηρώ μία σχέση με τον

τόπο που γεννήθηκα. Η πρόσφατη ανάθεση/συνεργασία από και με τον Ν. Παττίχη διακατέχεται από ελευθερία και εμπιστοσύνη. Ουσιαστικές, λειτουρ-γικές έννοιες που προϋπήρχαν μέσα από τη συνεργασία μας με το “Υστερόγραφο”.

Η ανάθεση μου δίνει τα χέρια. Λειτουργώ χωρίς καθυστερήσεις, χωρίς άλλες σκέψεις. Ο “αναθέτης” (στην προκειμένη περίπτωση ο συλλέκτης) σε παρακινεί, σε βοηθά, σε στηρίζει να δημιουργήσεις, να εκφραστείς και το

έργο σου “περνάει” στην κατοχή ενός σοβαρού ανθρώπου που ασχολείται με τη σύγχρονη τέχνη (ιδιαίτερα των Κυπρίων καλλιτεχνών). Η αξία της ανά-θεσης είναι η παραδοχή προς το έργο του εκάστοτε καλλιτέχνη. Πιστεύω πως αυτή η προσπάθεια θα προβάλλει, όχι μόνο τα έργα, αλλά και την αγάπη

τον συλλέκτη προς τους καλλιτέχνες. Επιδιώκει την προσωπική σχέση. Είναι σημαντικό να μπορείς να μιλάς, να συνασπρέφεις... να κάβεις στο ίδιο

τραπέζι μαζί του. Η έκθεση είναι σημαντική, γιατί δηλώνει/δίνει το στίγμα του ένας σημαντικός σε εξέλιξη σπουδαίος συλλέκτης. Ένα καθοριστικό βήμα

για τον Ν. Παττίχη, που θα κριθεί ανστηρά από τον καλλιτεχνικό κόσμο και από τα έργα που αποφάσισε να εκθέσει».

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

ΑΠΟΤΗ ΑΠΟΤΟΣΤΟΥΝΤΙΟ ΤΟΥ ΦΑΝΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ.
ΣΕ ΠΡΩΤΟ ΠΛΑΝΟ ΤΑ ΜΥ ΗΕΡΟΕΣ II ΚΑΙ III ΚΑΤΑ
ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥΣ.

ΦΑΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ

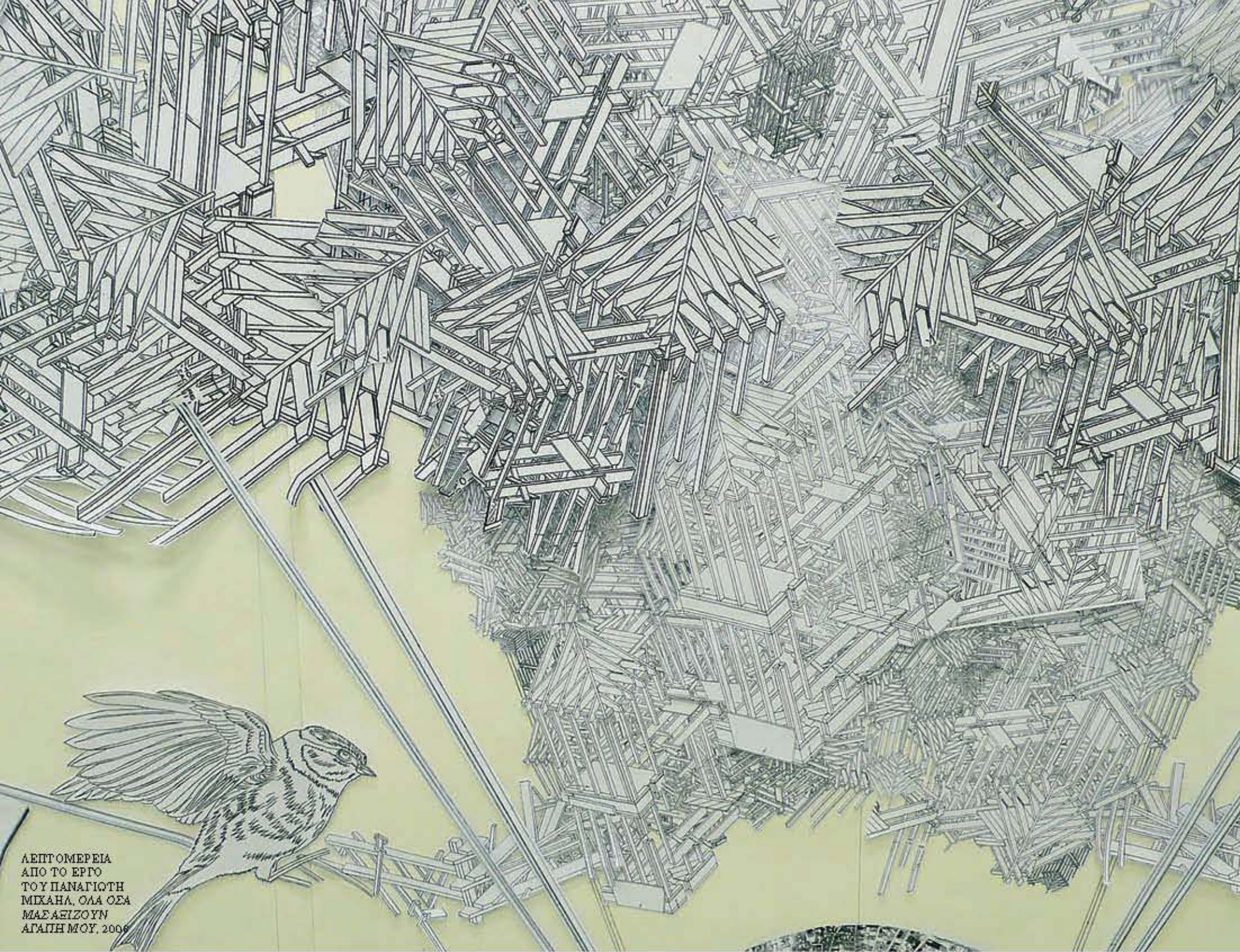
«Τα κομμάτια που θα παρουν-
αστούν στην έκθεση, είχαν ήδη
αρχίσει. Ο Ν. Πατίχης μεν έδωσε
την οικονομική ενέχρεια να τα
δουλέψω. Είναι σημαντικό να μην
έχεις περιορισμούς για να τελει-
ώσεις τη δουλειά σου. Εργάστηκα
με άνεση, πιο εύκολα, πιο γρήγο-
ρα και μεθοδικά. Δεν συμβαίνει
συνή να έχεις την άνεση να μη
σκεφτεσαι τίποτα άλλο, παρά
αυτό που σου έχουν αναθέσει,
δείχνοντάς σου εμπιστοσύνη. Τον
γνώρισα όταν ήρθε στο χώρο που
εργάζομαι. Διέκρινα έναν αληθι-
νό ενθουσιασμό. Ήθελε να μάθει
κάθε λεπτομέρεια της δουλειάς
μου. Ενδιαφέρεται πραγματικά
για την τέχνη. Έχει μάτι, αναστή
και θέλει τις καλύτερες επιλογές
με σκοπό τον ν' αναδείξει την πο-
λιτιστική παραγωγή της Κύπρου.
Θεωρώ ότι είναι ο πρώτος ενθλε-
κτης που ασχολείται σοβαρά με
τους Κύπριους καλλιτέχνες. Δεν
ανοίγεται εύκολα. Πάντα δου-
λεύω underground. Δημιουργή-
σαμε μία ωραία σχέση. Αλληλοε-
κτίμηση. Δείχνει σεβασμό. Σπάει
την απομόνωση, προσκαλεί τους
καλλιτέχνες να εκτεθούν δίνοντας
τις πιθανότητες, τις ευκαιρίες...τη
φιλία του, την αγάπη του με βάση
την τέχνη».

ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΝΤΑΠΤΥΧΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
ΠΟΛΥ ΠΕΣΣΙΚΑΣ, 26/01/08, 2008

ΠΟΛΥΣ ΠΕΣΣΙΚΑΣ

«Μου πρόσφερε την ελευθερία να δημιουργήσω ένα μεγάλο ολοκληρωμένο έργο. Με έβαλε στη διαδικασία να σκεφτώ τι σημαίνει μία συλλογή κυπριακής τέχνης. Με βοήθησε να επιταχύνω τους δημιουργικούς μου ρυθμούς. Ο πρώτος πίνακας που πούλησα, ήταν στον Ν. Πατίχη. Η επιθυμία του συλλέκτη να δείξει την προοπτική, την εξέλιξη της συλλογής του προς κάτι καινούριο. Ειδικρινής αγάπη προς τους νέους καλλιτέχνες, την τέχνη γενικότερα. Θετική και δημιουργική η σχέση του με τον εικαστικό χώρο. Αυτό, άλλωστε, επιβεβαιώνεται και από την έκδοση του “Υπερ-ρόγραφον” ως ένα έντυπο που ασχολείται κατά κύριο λόγο με την τέχνη, λειτουργώντας παράλληλα και σαν δωρηφόρος με τον ελληνικό χώρο. Σκοπός του είναι να βοηθήσει τη νέα γενιά καλλιτεχνών... στόχος του να προβάλει τη δημιουργία αυτή τόσο στην Κύπρο και Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Ο ενθουσιασμός του επιδρά θετικά στον καλλιτέχνη. Ένας συλλέκτης που εκτιμά και γνωρίζει την πορεία της δουλειάς σου. Ασφάλεια, αγάπη προς τον καλλιτέχνη... άρα σου (ως δημιουργός) ανταποδίδεις προσφέροντας μέσα από το έργο σου τον καλύτερό σου εαυτό».

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ
ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ
ΜΙΧΑΗΛ, ΟΛΑ ΟΣΑ
ΜΑΣ ΑΞΙΖΟΥΝ
ΑΓΑΠΗ ΜΟΥ, 2009

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

«Δεν είχα καμία επαφή μαζί του μέχρι τη στιγμή που με προσέγγισε. Μον εξήγησε τι ήθελε να κάνει, μου ζήτησε να τον κάνω μία εικαστική πρόταση. Ήξερε τη δουλειά μου. Μεγαλεπήβολο σχέδιο, πρώτη φορά συμβαίνει στην Κύπρο. Σημαντικό ορόσημο... ένας συλλέκτης να ενδιαφέρεται να οργανώσει, να αναθέσει σε καλλιτέχνες έργα, να προβάλει την εικαστική παραγωγή του τόπου. Πιστεύω πως είναι η αρχή μιας νέας περιόδου. Ξεκινώντας κάτι καινούριο ένας συλλέκτης σηματοδοτεί μία αφετηρία. Επανατοποθετούνται κάποια πράγματα αναφορικά με τα εικαστικά. Είναι προσφορά προς την κοινωνία και προς τους ίδιους που εμπλέκονται στην υπόθεση της τέχνης. Η ιδέα του, η κίνησή του θα προκαλέσει συζητήσεις... κάτι που όλοι χρειαζόμαστε. Από μόνη της η πράξη του κ. Πατίχη είναι σημαντική. Μπαίνει ως καλλιτέχνης σε μία άλλη αισιόδοξη διαδικασία. Η ιδέα του γεγονότος ότι δημιουργώ κάτι που είναι ουσιαστικά ανάθεση (μέρος μιας μεγαλύτερης κατάστασης), μου κίνησε το ενδιαφέρον και με έπεισε να δεχτώ με ευχαρίστηση και τολμή να πω... ευφορία. Προωθεί την εικαστική δημιουργία καλλιεργώντας μία ιδιαίτερη δυναμική στο χώρο της τέχνης μ' αυτή την κίνηση».

ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΟΥΔΙΟ ΤΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗ ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ.
ΣΤΟ ΒΑΘΟΣ ΤΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ, THE DEATH OF
THE SNAILMAN, 2008

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ - ΕΙΚΑΣΤΙΚΟΣ

Η εικόνα του λαγού στην τέχνη συμβολίζει το ελεύθερο πνεύμα της δημιουργίας. "Ο τρελός λαγός" του Chaïm Soutine, του Μίλτου Σαχτούρη, του Joseph Beuys, "Ακόμα κι αν είναι νεκρός" ζει ελεύθερα.

Η εικόνα του λαγού στην τέχνη συμβολίζει το ελεύθερο πνεύμα της δημιουργίας. «Ο Τρελός Λαγός» του Chaïm Soutine, του Μίλτου Σαχτούρη, του Joseph Beuys (ακόμα και αν του την εξιστορούν) ζει ελεύθερα. Για να τον φτάσεις πρέπει να είσαι προσεκτικός, να έχεις σχέδιο. Δεν προσεγγίζεται, ούτε φιλερεί, δεν καταλαβαίνει ούτε συνειδητάσεις, υπολογισμός, προπολογισμός και εγκρίσεις κονδυλίων, δεν περιμένει. Πρέπει να είσαι αβέλτος, πονηρός και να έχεις φαντασία για να τον αγγίξεις. Θα πρέπει να τον φυλακίσεις και αν τον φυλακίσεις τότε θα τον σκοτώσεις.

«Ο λαγός» κρέβεται σε βόσβατες περιοχές αλλά αφήνει ίχνη και αν είσαι καλός ιχνηλάτης μπορείς να τον εντοπίσεις και να τον παρακολουθήσεις. Του «ιχνηλάτη» το ένστικτο και οι γνώσεις θα μας οδηγήσουν, θα μας φωτίσουν να καταλάβουμε.

Ο ρόλος αυτός είναι βαρύς. Μια τέτοια έρευνα έχει κόστος ή όφελος; Πασκίζω νοερά να βρω τον «ιχνηλάτη», το άτομο, τον σύνδεσμο, το φορέα που θα στηρίξει, που θα ερευνήσει το παρελθόν και θα «υποψιαστεί» το μέλλον, που θα προσπαθήσει να κατανοήσει τον χαρακτήρα των καιρών, την αλήθεια του παρελθόντος. Που θα επενδύσει και θα ρισκάρει. Αντί όμως για ιχνηλάτη, βλέπω μια βόσκαμητη χελώνα να ανηφορίζει τον δικό της Γολγοθά, αργή και κουρασμένη. Κουβαλά ένα σπιτικό, κοθφίο σε περιεχόμενο με σκληρό περίβλημα, βαρό και ασήκωτο. Κατά τον Αϊσώπο όταν ο λαγός αποκοιμήθηκε η χελώνα βρήκε την ευκαιρία και τον κέρδισε, μόνο που στη δική μας περίπτωση αν συνέβαινε αυτό, θα σήμαινε το τέλος της τέχνης. Φταίει που οι ιχνηλάτες είναι «βουλευμένοι»; Μήπως «βουλευτήκαμε» και εμείς ως πολίτες μιας χώρας που «βουλευτηκε» γενιές;

Ο κύριος αιμοδότης των τεχνών, το κράτος, δείχνει ότι δεν μπορεί να βρει κάποια λύση στο πρόβλημα και άμεσα να βάλει νέα πνοή στα πολιτιστικά θρώμενα. Ασφαλώς για να γίνει αυτό χρειάζονται άνθρωποι να

σκεφτούν, να ερευνήσουν, να ρισκάρουν, να έχουν στόχους και φιλοδοξίες. Λέτε να χειρίζονται με την ίδια «θέρμη» και τα υπόλοιπα ζητήματα που αφορούν τη χώρα; Τις κατά καιρούς οικονομικές κρίσεις; Τις κρίσεις της διεθνούς πολιτικής; Τη λειψυδρία, τις φορολογίες; Ας αναλογιστούμε πόσο αστείο μοιάζει το πρόβλημα των τεχνών κοντά στα πιο πάνω. Τόσο βόσκαλο είναι πια να δημιουργήσουν μια σωστή πολιτισμική πολιτική; Είμαι σίγουρος ότι αν προσπαθήσουν όχι μόνο μπορούν να βελτιώσουν τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύσσεται η τέχνη αλλά και να τις εξιδανικεύσουν! Περιμένουμε από τους καλλιτέχνες να μας δώσουν ιδέες και έργα, να εκπροσωπήσουν την Κύπρο στα διεθνή συμπόσια, στις μεγάλες παγκόσμιες εκθέσεις, να «αφήσουν έργο». Σοφότερο θα ήταν αν αφουγκραζόμασταν τα μηνύματα των καιρών. Να μετρήσουμε λέω τα κουκιά μας, να ενδυναμώσουμε τους τοπικούς φορείς και τους δημιουργούς, να αναδείξουμε την τέχνη ως κοινωνική αξία και τότε σίγουρα θα έρθει η στιγμή που θα απολαδίσουμε τους καρπούς αυτού του μαγευτικού δέντρου.

Στο εξώφυλλο, έργο του Σωκράτη Σωκράτους. Στο βάθος, το πεντάπτυχο του Πόλυ Πέσλικα, 25/01/2008, 2008. ΦΩΤΟ: Σωκράτης Σωκράτους

ΥΓ. 18/05/08
ΚΑΘΕ ΚΥΡΙΑΚΗ ΜΑΖΙ
ΜΕ ΤΟΝ ΦΙΛΑΛΕΥΘΕΡΟ

ΕΚΔΟΤΗΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΝΙΚΟΣ ΠΑΤΤΙΧΗΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ ΣΥΝΤΑΞΗΣ
ΕΛΕΝΗ ΞΕΝΟΥ

ART DIRECTOR
ΙΩΑΝΝΑ ΠΑΤΤΙΧΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΕΛΕΝΑ ΠΑΡΠΑ

ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΥΝΕΡΓΑΤΗΣ
ΠΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΙ
MARINA ΣΙΑΚΟΛΑ
ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ
CHARLIE ΜΑΥΚΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΑΤΤΗΣ

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΟΜΑΔΑ
ΑΝΤΡΕΑΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΠΟΛΥΣ ΠΕΣΛΙΚΑΣ
ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΤΑΠΑΣ

ΜΟΝΙΜΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ
MARIANNA ΚΑΡΑΒΑΛΗ
ΚΩΣΤΑΣ ΜΑΝΤΖΑΛΟΣ
MARIA ΜΑΣΟΥΡΑ
PILER MOTWARY
MARINOS ΝΟΜΙΚΟΣ
ΠΩΡΓΟΣ ΣΑΒΒΙΝΙΔΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΣ ΣΠΑΡΣΗΣ
ΑΛΕΞΗΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ
ΠΑΝΝΗΣ ΤΟΥΜΑΖΗΣ
ΣΩΤΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ
ΠΩΡΓΟΣ ΤΡΙΑΛΙΔΗΣ
ΙΩΑΝΝΑ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΤΕΛΛΑ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ

ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
MARIA ΖΕΡΒΟΥ
MARIA ΚΑΠΑΤΑΗ
MARIA ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΥ

ΔΙΑΧΩΡΙΣΜΟΙ ΧΡΩΜΑΤΩΝ &
ΕΚΤΥΠΩΣΗ:
PROTEAS PRESS LTD

Σε αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν
δημιουργικά οι:
ΜΙΧΑΛΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
ΑΝΤΡΕ ΖΙΒΑΝΑΡΗ
ΓΛΑΥΚΟΣ ΚΟΥΜΙΔΗΣ
ΦΑΝΟΣ ΚΥΡΙΑΚΟΥ
MARIA ΛΟΪΖΙΔΟΥ
ΑΝΤΡΗ ΜΙΧΑΗΛ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΜΙΧΑΗΛ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΝΕΟΚΛΕΟΥΣ
ΠΑΥΛΙΝΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΟΥ
MARINA ΣΧΙΖΑ
GLYN HUGHES

Μας ενδιέχουν τα δικά σας
Υπεράνωχα. Οι δικές σας ιδέες
για θέματα και οι δικές σας απόψεις. Τα
περιμένουμε στην ηλεκτρονική διεύθυνση:
elephanta@gmail.com

Ο δικός μου τρόπος

Direct Banking
Το ασφαλές Internet Banking.

Κάνεις τις συναλλαγές σου εύκολα, γρήγορα και
με ασφάλεια, όπου κι αν βρίσκεσαι, 24 ώρες το 24ωρο.

800 00 800
www.bankofcyprus.com
wap.bankofcyprus.com

Τράπεζα Κύπρου

direct banking

CORTEFIEL

The Mall of Cyprus • Debenhams Avenue • Debenhams Olympia